

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

PRAVOSLAVLJE U RIJECI I NA SJEVERNOM JADRANU U RANOM NOVOM VIJEKU

International Colloquium

EASTERN CHRISTIANITY IN RIJEKA AND THE NORTHERN ADRIATIC IN EARLY MODERN PERIOD

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 4.

Pomorski i povjesni muzej Hrvatskog primorja, Muzejski trg 1.

Četvrtak i petak, 19. i 20. listopada 2017.

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

**PRAVOSLAVLJE U RIJECI
I NA SJEVERNOM JADRANU
U RANOM NOVOM VIJEKU**

**Povodom 300. godišnjice povlastice cara i kralja
Karla VI. (III.) pravoslavnima u Rijeci (1717.)**

PROGRAM RADA

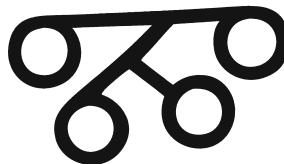
SAŽECI IZLAGANJA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Rijeka, 2017.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Udruga hrvatsko-srpskog prijateljstva Rijeka

PRIPREMNI ODBOR

prof. dr. sc. **Željko Bartulović**
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

doc. dr. sc. **Nikola Ivaniš**, prim. dr. med.
Udruga hrvatsko-srpskog prijateljstva Rijeka

dr. sc. **Kosana Jovanović**
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

Arhimandrit **Naum**
Eparhija Gornjokarlovačka Srpske pravoslavne Crkve

prof. dr. sc. **Drago Roksandić**
Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Zlatko Zelenika

Predsjednik Pripremnog odbora
prof. dr. sc. **Drago Roksandić**

Tajnica Pripremnog odbora:
dr. sc. **Kosana Jovanović**

Reprodukcijski na naslovnicu:
Plan Rijeke iz druge polovice 18.st. (DARI)

Prilozи

Sac: C: Regiaeque Statib: Domini Nostri Clementis:
simi no: Societatis quaeundam familiarum Orientalis Ecclesie
ribus= Graecie ex plaga Orientis Deputato Mandatario Stephano
Serafino Benigne significandum.

Sac: C: Regiaeque Statib: per commissorem Thulicam ad res Comerciorum
pertinentes constitutam denuntiante relata, fuisse omnia, que dictis
Deputatis nomine memoratarum familiarum scripto ac ore, Regillatim.
novo sex libellis supplicibus protinus exposuit, petijique, ut de Manis
Adriaticae Libtora se, suaque transpere, Sonicum ibidem ac penates
figere, fortunas suas mercatu augere licereb: Quoniam vero dicitur: C:
Regiaeque Maiestas Cesaream suam Regiamque Clementiam non minus
Graecie Gentib: besabat facere, quam conserue omnia magnopere desiderat.
Quae ad rebus Mercatorum, in Hereditatis Regnis, et Provinciis diserbi
fuerit ad rebus Mercatorum, in Hereditatis Regnis, et Provinciis diserbi
liberiore in Austria, idemque a rebus maritimis fortibus trecentis
stabiliendam, et amplificandam quoque modo facient, itaque Clementis
annuit atque decretuit.

Quo uti aliquia constat Sacram C: Regiaeque Maiestatem et Portam
Ottomanicam, inter non pacem, iurataq: restitubam, eorum singularem
insuper Comercionem, ac Navigationis Tractatum die 27. Iulij Anno
elapsi prope Lazarofium concilij, per quem omnes Sacre Cesare
Regiaeque Majestatis subiecti enumeratis et eodem immunitatibus ac
Priviliegis per Ottomanicam, ditionem, liberis, uti, fruique possint ista no:
mina supplicar Socetas, postquam Austriaco in solo cum familiis suis
concederint, nullo labore vel terrore nouisque hos caes easteris dominare.
privilegatus ipsorum omnibus sine exceptione gaudent. Caputque
Sac: C: Regiaeque Maiestas suo ad Portam Ottomanicam Ministerio
dabit in Mandatis, ut ne illa in parte, impediatur, quin eiusdem cum
ceteris subiectis iuriis Mercardique libertatis censeantur.

Quo ad secundum attinet Sac: C: Regiaeque Maiestas Consules, Iuber:
protes: aliosque rei Mercatoriae Ottomanicae per emporia curando Mi:
nistros seu prepositos e suis subiectis nullo rationum discrimine ut
tali muneri aptiores quem reique publice magis studiorum agnoue:
rit, suo arbitratu, designabit; Graecie nihilominus Gentis sibi subiecta

[f. 2r]¹

Sacrae Cesareae Regiaeque Maiestatis Domini
Nostri Clementissimi nostrae Societatis
quarundam familiarum Orientalis Ecclesiae ritus
Graeci ex plaga Orientis Deputato Mandatorio
Stephano Seraphino benigne Significandum.

Sacrae Cesareae Regioque Maiestati per
Commissionem Aulicam ad res Comerciorum
pertractandas Constitutam demississime relata
fuisse omnia qua dictus deputatus nomine
memoratarum familiarum Scripto ac ore
Singillatim vero Sese libellis Supplicibus prolixius
exposit, petitiue ut ad Maris Adriatici Litora Se,
Suaque transferre, Domicilium ibidem, ac penates
figere fortunas suas mercatu augere liceret;
quoniam vero Sacra Cesarea Regiaeque Maiestas
Caesaream Suan Regiamque Clementiam non
minus Graecae Genti testatam facere, quam
Conferre omnia magnopere desiderat, qua ad rem
mercatoriam in Hereditarijs Regnisi et Prouintijs
diserte interiore in Austria eidemque annexis
maritimis Partibus inuehendam Stabiliendam,
et amplificandam quoquo modo faciunt, itaque
Clementissime annuit atque decreuit.²

Primo uti aliquin constat Sacram Cesaream
Regiamque Maiestatem et Portam Ottomanicam
inter non pacem dumtaxat restitutam, verum
singularem insuper Commercione ac
Navigationis Tractatum Die 27 Julij Anno elapsu
prope Paszaruizum Conclusum, per quem
omnes Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis
subjecti enumeratis in eodem immunitatibus,
ac Privilegijs per Ottomanicam ditionem libere
uti, fruique possint ita nominata suplex Societas,
postquam Austriaco in solo cum familij suis
concederint, nullo inter veteres nouosque hos
Ciues eatenus discrimin'e praerogatiuij iisdem
omnibus sine exceptione gaudent. Eapropter
Sacra Cesarea³ Regiaeque Maiestas suo ad Portam
Ottomanicam ministro dabit in mandatis, ut ne
ulla parte impediatur, quin eiusdem cum caeteris
subjectis Juris Mercandique libertatis censeantur.

Quo ad secundum attinet Sacra Cesarea
Regiaeque Maiestas Consules Interpretes:
aliasque rei Mercatoriaie Ottomanica per
emporia curanda Ministros seu prepositos e
suis subjectis nullo nationum discrimin'e ut tali
muneri aptiorem quem reique publicae magis
studiosum agnouerit; suo arbitratu⁴ designabit;
Graecae nihilominus Gentis sibi subjectae

[f. 2r]

Od Svetog Carskog Kraljevskog Veličanstva,
našeg Preblagog Gospodara našeg naroda, treba
obznaniti Stefanu Serafinu, opunomoćenom
izaslaniku nekih pravoslavnih obitelji iz istočnih
krajeva.

Dvorsko povjerenstvo za trgovinu najponiznije
je izvijestilo Svetu Carsku i Kraljevsko
Veličanstvo o svemu što je rečeni izaslanik
u ime spomenutih obitelji pismeno i usmeno
pojedinačnim pismima i molbama opširnije
izložio kad je tražio da se dozvoli preseljenje
njega i njegovih na jadransku obalu kako
bi se tamo nastanili i bavili se trgovinom.
Svetu Carsku i Kraljevsko Veličanstvo svoju
posvjedočenu carsku i kraljevsku milost
jednako je iskazalo i prema grčkom narodu
jer silno želi da sve presele i da svakako rade
na uvodenju, jačanju i proširenju trgovine u
naslijednim kraljevstvima i provincijama, u
Unutarnjoj Austriji i njoj pripojenom Primorju, te
je milostivo odobrilo i o tome izdalо dekret.¹

Najprije, kako je uostalom poznato, između
Svetog Carskog i Kraljevskog Veličanstva
i Turskog Carstva ne samo da je opet
uspovuđen mir, već je osim toga zaključen
poseban ugovor o trgovini i plovibdi 27.
srpnja prošle godine, blizu Pazara, prema
kojemu se svi podložnici Svetog Carskog
i Kraljevskog Veličanstva na turskom
području slobodno mogu koristiti oprostima
i povlasticama nabrojenima u njemu. Tako
i spomenuti ponizni narod, nakon što se sa
svojim obiteljima nastanio na austrijskom tlu,
bez ikakve razlike između starih i ovih novih
građana bez izuzeća uživa sva ova prava.
Stoga će Svetu Carsku i Kraljevsko Veličanstvo
mandatom naložiti svome ministru na turskom
dvoru da se ničim ne sprječava da zajedno s
ostalim podložnicima imaju pravne i trgovачke
slobode.

Drugo, što se odnosi na konzule posrednike
i na ostale ministre ili prepošte koji imaju
brinuti o trgovaju na turskim sajmovima:
Svetu Carsku i Kraljevsko Veličanstvo birat
će prema svome mišljenju, bez ikakve
nacionalne diskriminacije, među svojim
podložnicima one koje ocijeni sposobnijima
za takvu dužnost i one koji marljivije rade u

principiam quicquam rationem habebit, eosque diliget, qui melius meriti et
in procurando commercio rembam, industriaem, fidemque maiorem ostende:
munt; ut porro Clemensissimum Sacrae Cœl. Regiaeque Majestatis in se
animum perspiciant luculentius.

Ad tertium concedit item, ut in Alba Graeca Emporio in suburbio proprium
templo sibi edificant eodemque jure ac privilegijs contineantur, que
Grecianorum Gentilium ritibus Orientalis Ecclesie alias induitam habeant
ea bane adiecta declaratione, ut in rebus ad religiones ac Ecclesiasticas
juriisdictionem spectantibus nequaquam Bosnensem, aut alium, qui Ottomano Imperio pareat, sed Imperiale semper Metropolitam pro Antioch:
hite suo denoscatur. Nullus insuper ut in locis, in quibus nulli Hasciani
dequant, religiones suas ac Sacrae suo ritu in priuatis domesticis odes
obstant, liberos ibem ac familiares suos priuatas intercedere sine. Gym:
nasij aut Schole publica forma, vel nomine Coranum litterarum ac pre:
batos disciplinas instruantur.

*C*eterum in omnibus Quilibet, politiis, publicis, realibus, et mixtis legibus
ad Communem moveat, usumque accommodabunt, locorum Magistratibus
obedientes emunt, per omnia Prossesse, reipublicae amantes tranquilosque
Cives probebunt, quia vero Regnaris Principis auctoritati panem con:
seruit, ut eadem ac parte Cuium major festos dies celebrante, altera pro:
phanis vacet, idcirco se omnibus in locis ad zonu Calendarii Gregoriani mo:
dulam ac prescriptum quo ad benisonum, festorumque ordinem conforma:
tur.

Ad quartum secundum Sacre Cœl. Regiaeque Majestatis Edictum ad constituta:
endum liberum ac universale Commercium 2da Junij 1717. euulgatum, nu:
perque adeò die 15ma Martij super restaurarum, licebit memorata Sup:
pliante Societati districtum Thunis S. Vibi incolere, communibusque
civium reliquoque ac Mercatorum Commodis ac prerogatiis gaudere,
non ibem intra Civitatem Thunum atque districtum eiusdem, aut alio
in Littore Adriatico templum sui ritus publicum construere, quamqua:
secundum ea, quæ à Superiore D. I. Etio commenotata, et alias quod rat May
1717. predictæ Societati concessa sunt, privilegia reliquorum suarum.
Sacra suo et Orientalis Ecclesie ritu, priuatig in Oratorijs seu odes ad

praecipuum quampiam rationem habebit, eosque diligit qui melius meriti, et in procurandis Commercij peritiam, industriam, fidemque maiorem ostenderint, ut porro Clementissimum Sacrae Cesareae Regiaeque Maiestatis in se animum perspiciant Luculentius.

Ad tertium concedit item, ut in Albae Graecae Emporio in suburbio quoquam templum sibi aedificant eodemque Jure ac Priuilegijs contineantur, quae Rascianorum Gentil Graeci ritus Orientalis Ecclesiae alias indulta mere, ea tamen adiecta declaratione, ut in rebus ad religiones ac Ecclesiasticam jurisdictionem spectantibus nequaquam Bosnensem, aut alium, qui Ottomanico Imperio paret, sed Imperiale seruire Metropolitanam pro Antistite suo agnoscant. Amitit insuper ut in locis, in quibus nulli Rascianae degunt, religiones suas ac sacra suo ritu in priuatis domesticis odes obeant, liberos item ac familiares suas priuatas inter aedes sine Gijmnasij aut Scholae publicae forma, uel nomine bonorum litterarum ac pietatis discipline instituant.

Coeterum in omnibus Ciuilibus, politicis, publicis, realibus et mixtis Legibus se ad Communem morem, usumque accomodabunt, Locorum Magistratibus⁵ obedientes erunt per omnia bonas se reipublicae amantes tranquilasque Cues praebebunt. Quia uero Regnantis Principis authoritati parum conuenit, ut eadem, ac parte Ciuium Maiori festos dies Celebrante, altera prophanis vacet, id circo se omnibus in locis ad noui Calendarij Gregoriani modulam ac praescriptum quo ad temporum, festorumque ordinem conformabunt.⁶

Ad quartum secundum Sac(r)ae Caes(are)ae Regiaeque Maiestatis Edictum ad constituendum liberum ac universale Commercium 2da Junij 1717. emulgatum, nuperque adeo die 15a Martij nuperi restauratum, licebit memoratae Suplicantis Societati districtum Fluminis Sanc(t)i Viti incolere, communibusque Civium reliquo ac Mercatorum Commodis ac praerogativis gaudere, non item intra Civitatem Flumen atque districtum eiusdem, aut alibi in littore Adriatico templum sui ritus publicum construere, quamquam secundum ea qua a Superiore dvo 3tio commemorata, et alia 9na Maij 1717 praedictae Societati concessa sunt, privilegia religionum suarum Sacra suo et Orientalis Excl(es)iae ritu, priuatis in Oratorijs seu odes od

korist drzave.⁷ Osobito će voditi računa da medu grčkim podložnicima [f. 2v] bira one koji će biti najzaslužniji i koji će pokazati više veštine, marljivosti i vjernosti u trgovini, što će premilostiva duša Njegovog Svetog Carskog i Kraljevskog Veličanstva jasnije spoznati.

Treće, dopušta da u podgrdu trgovista Beograda sebi sagrade hram i da zadrže ovo pravo i povlastice koje su drugdje bile dopuštene pravoslavnom narodu Rašana. Ovome se dodaje izjava da se u stvarima koje se tiču vjere i crkvene jurisdikcije nikako ne pokoravaju bosanskom ili kome drugome mitropoliti u Turskome Carstvu, već da imaju služiti carskom mitropoliti i priznati ga za svoga poglavaru. Dopušta se, osim toga, da na mjestima gdje ne žive Rašani svoje vjerske obrede prema svome običaju obavljaju u privatnim kućama, da svoju djecu i ukućane uče pravopisu i pobožnosti u privatnim zgradama koje nisu gimnazije ili javne škole. U svemu ostalom prilagodit će se gradanskim, političkim, općim, stvarnim i mješovitim zakonima, prema zajedničkom načinu i običaju. Pokoravat će se mjesnim magistratima u svemu i biti će mirni, добри gradani koji vole državu. Stoga je u skladu s autoritetom vladajućeg načela da i oni slave blagdane kad i većina građana, da ne budu bezbožnici. Neka se zato u računanju vremena i u blagdanskoj kuhinji na svim mjestima prilagode novom gregorijanskom kalendaru.

Četvrto, prema ediktu Svetog Carskog i Kraljevskog Veličanstva o uspostavi slobodne i sveopće trgovine, proglašenom 2. lipnja 1717. i nedavno ponovljenom 15. ožujka, dopustit će se zajednici koja ponizno moli da se nastani u distriktu Rijeke Svetog Vida, da uživa blagodati i povlastice kao i ostali gradani i trgovci, ali ne i da u gradu Rijeci ili u riječkom distriktu, ili igdje na jadranskoj obali sebi sagradi javnu pravoslavnu crkvu. Premda, prema onome što je gore spomenuto u trećoj točci i prema drugome od 9. svibnja 1717. spomenutoj zajednici dopuštene su vjerske povlastice i ne zabranjuje joj se u privatnim kapelicama i kućama slobodno provoditi vjerske običaje prema starom kalendaru. [f. 77r]

uebris Calendarij normam peragere, domosque sibi libere fabricare ne:
ubiquem prohibeantur.

Ad quia hunc genitum conceditur, ubi Alba Graeca, ita et in Neopolitana, c:
tributis iisdem libertatibus, commotis, immunitatibus fruantur que partim
meritorio singulari tractatu cum Costa Ottomana inito, partim Edicto
Generali prefatae 28 Iunij, 1717. publicato, ac nuper instaurato auctoritate.
enique postrema Cesareo Regio quoniam Adiaticorum Portuum sub
iure Mabis, facta declaratio plurius continentur, quod autem Lni:
vilegium conceruit, quod a pessime memoria Imperatore Carolo quia
pro Hispanianum Regem Sicc Abacii concessum ajunt, per commodity
enb: si exemplum authenticum protulerint, quo deinde per competentia
Dicasteria decurabile expenso ea indulgentur, qua pro tempore venimus
opportunitye concedendo uisa fuerint. Ceterum publici Commendati Pa:
teates libera cum aplustri non modo nominato Capitaneo Capitano
liberal= Basso aut Deputato Stephano Seraphino, sed et omnibus
alijs de prefatis Societate Monarchie subiace prebeantur.

Ad Secundum denum et postremum eadem subhonorib[us] a indulbo Cesareo
Regio Societas eadem Buccari, aut Buccanifa Portum sine ulla
cuiusquam officia libere adire, ultra cibroque conneare, Merces ex:
ponere, ades figere, Sacra sua, iisdem tamen quibus fluminis Sancti
Vibi hemibibus exercere, Merces idem suas in publicis, solennibusque
rendicis cumulabim, et minutiis, multo all' ingroso, et alla minuta,
neque id in Buccarano aut Buccanifa Portus denunciatur, sed alijs etiam
Cesareis Provinciis reverendare ac distrahere, potest. Id amplius porro
Commerciali ac Navigationis, ipsorumque negotiatorum comprehendit ac
incrementum Sac: Cœ: Regiisque Majestatas nihil repugnabit, quin
idem Buccaranus Portus pro libero publicoque habeatur, si modo
Mors Cappel dicas, penitus reddi, tamenque rite, abque ex uro
constitu queant.

Quare hac omnia et singula dicto Deputato seu Mandabario Stephano

[f. 44.r]

veteris Calendarij normam peragere, domosque sibi libere fabricare ne utquam prohibeantur. ⁷

Ad quintum benigne conceditur, uti Albae Graecae, ita et in Neopolitana Civitate ijsdem libertatibus, commodis, immunitatibus fruantur, quae partim Mercatorio singulari tractatu cum Porta Ottomanica inito, partim Edicto Generali praefata 2d a Junij 1717. publicato, ac nuper instaurato auctoquo denique postrema Caesareo Regia quonundam Adriaticorum Portuum sub 18va Martij facta declaratione pluribus continentur; quod autem Privilegium concernit, quod a piissimae memoriae Imperatore Carolo quinto qua Hispaniorum Rege Suae Nationi concessum ajunt, per commodum erit, si exemplum authenticum protulerint, quo deinde per competentia Dicasteria accurate expenso ea indulgentiar, quea pro temporum rerumque oportunitate concedenda visa fuerint. Caeterum publici Commeatus Patentes litera cum aplustri non modo nominate) Capitaneo Lautherio liberal-Basseo aut Deputato Stephano Seraphino, sed et omnibus alijs de praefata Societate Navarchis subinde praebebuntur. ⁸

Ad sextum demum et postremum eadem autoritate ac induito Caesareo Regio Societas eadem Buccari, aut Buccariza Portum sine ulla cuiusquam offensa Libere adire, ultra citroque commeare, ⁹ Merces exponere, Sedes figiere, Sacra Sua (ijsdem tamen, quibus Flumine Sancti Viti limitibus) exercere, Merces item suas in publicis, solemnibusque nundinis cumulatim, et minutim, vulgo all' ingrosso, et alia minuta, neque id in Buccarano aut Buccariza Portu dumtaxat, sed alijs etiam Caesereis Provincijs venudare ac distracthere poterit. Ad amplius porro Commercij ac Navigationis, ipsoruque negotiatorum compendium aincrementum Sac(r)ae Caes(are)ae Regiaque Majestas nihil repugnabit, quin idem Buccaranus Portus pro libero publicoque habeatur, si modo, Mons Kappel dictus, penitus reddi, Caeteraque rite, atque ex usu Constitui queant.

Quare haec omnia et singula dicto Deputato seu Mandatario Stephano

Pod peto, dobrohotno se dopušta da kao i u Beogradu, i u Novigradu (?) uživaju jednaka prava i povlastice sadržane dijelom u trgovačkom ugovoru s Turskim Carstvom, dijelom u općem ediktu objavljenom spomenutog 2. lipnja 1717. i nedavno ponovljenom i osnaženom, te, konačno i prema carsko-kraljevskoj izjavi od 18. ožujka, koja se odnosi na neke jadranske luke, a koja se u više točaka odnosi na ovu povlasticu za koju kažu da ju je Karlo V. najpobožnije uspomene kao španjolski kralj dodijelio svome narodu. Bit će korisno ako pokažu izvorni primjerak kojim nadležni dikasterij točno i odmjereno dodjeljuje te povlastice, kako bi u prikladno vrijeme bilo očevidno da su dodijeljene. Uostalom, Otvoreno pismo o javnoj pomorskoj trgovini dat će se odmah na porabu ne samo imenovanom kapetanu Lautheriu Liberal-Basseu(?) i izaslaniku Stjepanu Serafinu, nego i svim ostalim kapetanima brodova koji pripadaju spomenutoj zajednici.

Pod šesto i posljednje, prema ovoj carsko-kraljevskoj povlastici ova zajednica, bez ikakve uvrede slobodno će moći ući u Bakar i bakarsku luku, trgovati s obje strane, [f. 77v] izlagati robu, nastanjivati se, provoditi svoje slike obrede (u granicama riječkog Svetog Vida) i prodavati svoju robu na veliko i na malo na običnim i svečanim sajmovima, ne samo ovdje u Bakru i u luci Bukarica već i u drugim carskim pokrajnjama. U korist i napredak trgovine, pomorstva i samih trgovaca, Sveti Carsko i Kraljevsko Veličanstvo neće odbiti da se ova bakarska luka smatra javnom i otvorenom, samo ako se planina Kapela može učiniti prohodnom i sagraditi ostalo što je potrebno.

Seraphino, atque per eum supplicantib[us] guanidam familiari
ribus Graci, Orientalis Ecclesie pro Decreto, seu resolutione Cæsaro
Regiâ, ad eamdem directionem, et securitatem retificanda erant,
præterea alibi facta Sac[re] C[on]cilio Regiique Majestas gratiâ suâ G[ra]m
Regiâ clementissime propensa permanebat. Signatum, Læxenburghi die
25. Maij, 1711.

Quod presens copia suo originali consona sit, hisce testor. Læxen
burghi 25. Maij 1711.

(L.S.)

Kristianus Schär Indlyta Cancellarius
Austriacæ Culicis Intima Vice Regis
Concepibus Ordinarius.

[f. 44v]

Seraphino, atque pert eum Supplicanti Societati
quarundam familiarum ritus Graeci, Orientalis
Ecclesiae pro Decreto, seu resolutione Caesareo
Regia, ad earundem directionem et securitatem
notificanda erant, praeterea alte facta Sac(r)
ae Caes(are)ae Regiae Majestas gratia suae
Caes(are)ae Regiae Clementissime propensa
permanet. Signatum; Laxenburgi Die 3a Maij
1719.

Quod praeiens copia suo Originali consona sit,
hisce testor. Laxenburgi 23. Maij 1719.

(L. S.)

Christianus Schar Inlytae Cancellariae

Austriacae Aulico Intimae Vice Registrator
Concepista Ordinarius.

Stoga je sve ovo u cijelini i pojedinačno bilo
priopćeno spomenutom izaslaniku, odnosno
mandataru Stjepanu Serafinu i putem njega
zajednici nekih pravoslavnih obitelji koje
ponizno mole, kao carsko-kraljevski dekret,
odnosno odluka, za njihovu sigurnost i
upućenost. Gore spomenuto Carsko Kraljevsko
Veličanstvo zadržava pri tome svoju carsku
i kraljevsku milost i naklonost. Potpisano u
Laksenburgu, 3. svibnja 1719.

Ovdje svjedočim da je ova kopija vjerna
izvorniku. Laksenburg, 23. svibnja 1719.

Kristijan Schar

Dvorski viceregistrator i redovni koncipist
Austrijske kancelarije

¹ Isto i početak prijepisa na f. 3r i 75r.

² Ovdje počinje prijepis na f. 75v.

³ Ovdje počinje prijepis na f. 3v.

⁴ Ovdje počinje prijepis na f. 76r.

⁵ Ovdje počinje prijepis na f. 76v.

⁶ Ovdje počinje prijepis na f. 43r.

⁷ Ovdje počinje prijepis na f. 77r.

⁸ Ovdje počinje prijepis na f. 43v.

⁹ Ovdje počinje prijepis na f. 77v.

¹ Ovdje počinje prijepis na f. 75v.

² Ovdje počinje prijepis na f. 76r.

Riječi unaprijed

Svaki grad, regija, država, narod ili konfesija ima svoju povijest. Povijest ispunjenu različitim događajima, više ili manje važnim, više ili manje zaboravljenim, a kojih se prisjećamo u različitim prilikama, obljetcnicama...

Grad Rijeka na sjeveru Jadrana, grad koji je najveća hrvatska luka, u kojem je izumljeno torpedo, koji je u 19 st. imao Rafineriju nafte, grad koji je nedugo po izumu imao radiološku opremu, u kojem je izumljena i spravljena jedna tinta, imao je burnu ali interesantnu povijest, kroz koju je stvorena „ova i ovakva Rijeka”, „Luka različitosti” Europska prijestolnica kulture 2020 g.

U toj riječkoj povijesti važan je datum 9. srpanj 1717. g., kada je Patentom cara Karla VI. ozvaničeno doseljavanje 208 pravoslavnih obitelji sa područja tadašnje turske Dalmacije u Rijeku, na carsko zemljište, sa pravom da podignu crkvu, imaju svog „sveštenika”, grade kuće i slobodno ispovijedaju svoju vjeru, a da ih u tome nitko nesmije ometati...

300 godina je veliko vrijeme, i 300-toj godišnjici Patenta cara Karla VI. „pravoslavnima”, Grad Rijeka i Županija Primorsko goranska,

Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Zagrebu, srpske manjinske institucije (SNV, VSNM i ZS), SKD Prosvjeta, Udruga hrvatsko-srpskog prijateljstva i naravno Srpska pravoslavna crkva posvećuju niz događanja i manifestacija između 14. i 28. listopada 2017. g., koje će se održati u Gradu Rijeci EPK 2020, potvrđujući važnost srpske zajednica za Grad Rijeku u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Znanstveni skup sa međunarodnim sudjelovanjem, koji se održava 19. i 20. listopada 2017. na Filozofskom fakultetu, veliki je doprinos obilježavanju ove 300-godišnjice, koji joj daje akademski, objektivni znanstveni karakter, a Zbornik radova svjedočit će o stavu javnosti 2017. g. o vremenu, ljudima, narodima, konfesijama, karakteru pravne države pred 300 g na ovim prostorima. Zato iskrena zahvala prof. Roksandiću i svim znanstvenicima, predavačima na ovom znanstvenom skupu, zahvaljujući kojima smo realizirali ovaj važan projekt.

Rijeka, 1. listopada 2017.

Doc. dr. sc. Nikola Ivaniš, prim. dr. med.

Znanstvenim skupom s međunarodnim sudjelovanjem „Pravoslavlje u Rijeci i na sjevernom Jadranu u ranom novom vijeku. Povodom 300. godišnjice povlastice Karla VI. (III.) pravoslavnima u Rijeci (1717.)”, koji zajednički organiziraju Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Udruga hrvatsko-srpskog prijateljstva Rijeka, istraživački će se vrednovati tek jedna od tristotih obljetnica promjena koje su u temeljima moderne Rijeke. Iste je godine isti vladar proglašio patent o slobodi plovidbe Jadranskim morem, čime je *de facto* bio ukinut mletački monopol nad prometom u Jadranskom moru. Požarevačkim mirovnim ugovorom s Osmanskim Carstvom (1718.) legalizirana je i trgovina između dva carstva pod uvjetima koji su bili bez presedana u međusobnim odnosima. Godine 1719. potvrđeni su statut i privilegije Rijeke, a iste su godine Rijeka i Trst proglašeni slobodnim lukama. S time u vezi su u oba grada počele djelovati ispostave novoutemeljene Carske privilegirane orijentalne kompanije.

Povlastice pravoslavnima u Rijeci, dakle, bile su jedan od instrumenata habsburške imperijalne politike u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi, nakon što su Habsburgovci uspjeli stubokom promjeniti narav odnosa zemalja kojima su vladali spram Mletačke Republike i Osmanskog Carstva. Rijeka i Trst bili su pritom među najvećim dobitnicima na habsburškoj strani jer je oficijelni kameralistički merkantilizam ciljao, posred ostalog, razvojem trgovine na veliko i na daleko osigurati prosperitet svojih zemalja i podanika, ali i razvitak državnih ustanova primjerenih kontinentalnim ambicijama. Međutim, podjeljivanje tih povlastica koincidira s procesom crkvenog konstituiranja pravoslavlja u Habsburškoj Monarhiji nakon 1690. godine, tj., nakon masovnog useljavanja pravo-

slavnih preko njezinih novostečenih granica i etabliranja srpskopravoslavne (pećke) crkvene hijerarhije u habsburškom podaništvu na temelju vladarskih povlastica. Jednom riječju, povlastice pravoslavnima u Rijeci 1717. godine bile su sve prije nego lokalna epizoda. Međutim, činjenica je da se za razliku od tršćanske riječka pravoslavna zajednica u 18. stoljeću mnogo sporije razvijala, da pravoslavnih u Rijeci u nekim razdobljima jedva da je i bilo, ali je činjenica i to da je koncem stoljeća, u granicama novog konjunktturnog ciklusa riječka pravoslavna općina uspjela izgraditi reprezentativnu crkvu na jednom od mjesta koja su simbolizirala uspon Rijeke u veliku sredozemnu luku. Bilo bi to mnogo teže da nije bilo presedana iz 1717. godine. Drugim riječima, povijest pravoslavlja u Rijeci u to doba je već kao problem nerazumljiva bez istraživanja Rijeke kao grada u modernim transformacijama. Sva ova i mnoga druga implicitna pitanja, a prije svega sva koja su u vezi s urbanim razvojem Rijeke u 18. stoljeću, a koja imaju konfesionalne implikacije – ne nužno u vezi s pravoslavnima – bit će u odgovarajućoj mjeri predmetom rasprave na ovom znanstvenom skupu.

Budući da će Rijeka 2020. godine biti europski glavni grad kulture, treba naglasiti da održavanje ovoga znanstvenog skupa omogućuje kritičko propitivanje nekih od onih temeljnih vrijednosti riječke gradske i nadasve građanske baštine bez kojih bi bilo teško razumjeti zašto joj je na tri stotu obljetnicu promjena kojima su stvoreni temelji njezine europski i svjetski prepoznatljive luke ukazana takva čast.

Zagreb, 24. rujna 2017.

Prof. dr. sc. Drago Roksandić

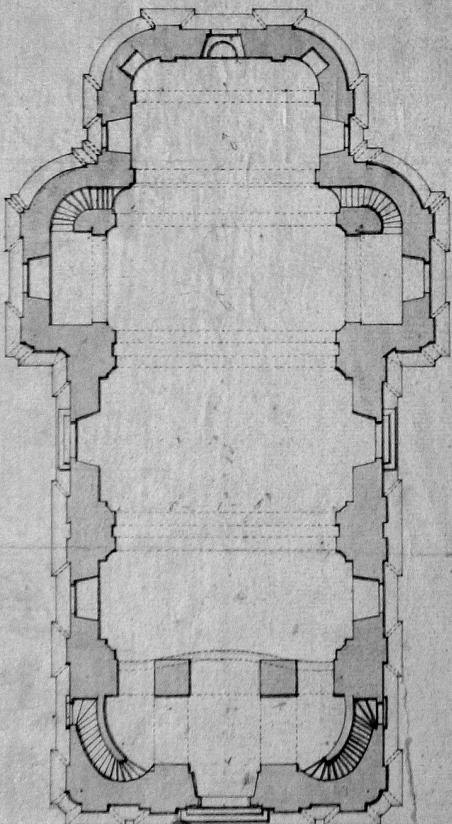
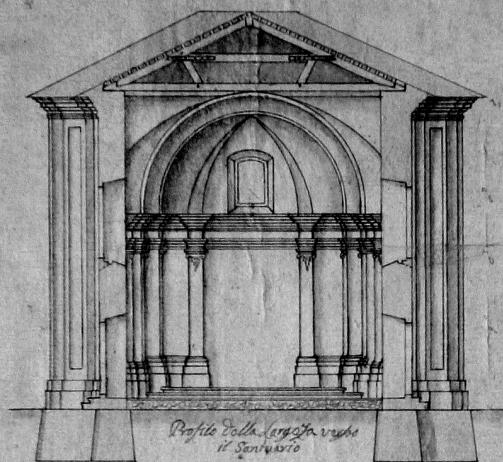
Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem „Pravoslavlje u Rijeci i na sjevernom Jadranu u ranom novom vijeku. Povodom 300. godišnjice povlastice Karla VI. (III.) pravoslavnima u Rijeci (1717.)” organizira se u suradnji Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Centra za komparativnohistorijske i interkulturne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a na poticaj Udruge hrvatsko-srpskog prijateljstva iz Rijeke. Ovaj znanstveni skup okuplja najeminentnije hrvatske i međunarodne stručnjake za rano novovijekovlje i modernu povijest s čime se akademskoj, ali i široj publici, predstavlja jedna kompleksna tematika sagledana s različitih aspekata, od onih povjesnih, religijskih, umjetničkih, pa do gospodarskih, pravnih, ekonomskih, kao i mnogih drugih. Važnost ovoga skupa prelazi međutim granice akademskih krugova, te otvara mogućnost dijaloga između akademske rasprave i one javne. Či-

njenica koja je iznimno važna, posebice kada je riječ o međunacionalnom i međukonfesionalnom dijalogu, ali i raspravi o očuvanju i vrednovanju baštine manjinskih zajednica u Republici Hrvatskoj. Rijeka kao multikulturalno središte jest sintagma koja je više puta i na različite načine potvrđena, pa tako i u sklopu projekta Grada kulture, te kao takvo ovaj znanstveni skup, koji se obilježava u sklopu 300 godišnjice prisutnosti pravoslavne zajednice u Rijeci, služi kao još jedno obilježje grada koji slavi i poštuje svoju prošlost.

Rijeka, 29. rujna 2017.

Dr. sc. Kosana Jovanović

Fotografija nacrta crkve sv. Nikole u Rijeci.
Autor: Damir Krizmanić, 2003.

Uložio Ghiacomo Theodori Lippich, anno 1757.

Ignatius Henckel

Program rada

PRVI DAN

Četvrtak, 19. listopada 2017., 9.00 sati
Filozofski fakultet Rijeka, Sveučilišna avenija 4.

09.00 – 09.30: Registracija sudionika (ispred učionice 006)

09.40 – 10.00: Pozdravni govor

Prva sjednica (predsjedava: **Isidora Točanac Radović**)

10.00 – 10.15: Drago Roksandić, *Rijeka 1717. – 1815.: pravoslavni u stoljeću porto franco*

10.15 – 10.30: Marko Šarić, *Izazovi periferije: srpsko pravoslavlje na sjevernom Jadranu u rano moderno doba*

10.30 – 10.45: Željko Bartulović, *Pravno normiranje položaja vjerskih zajednica i njihovih pripadnika na riječkim prostorima tijekom prošlosti*

10.45 – 11.00: Marko Medved, *Katolička crkva u Rijeci u prvoj polovici 18. stoljeća*

11.00 – 11.15: Marco Dogo, *The Serbs' religious freedom in Habsburg Trieste between privileges and toleration*

11.15 – 11.45: Rasprava

11.45 – 12.00: Pauza

Druga sjednica (predsjedava: **Marko Medved**)

12.00 – 12.15: Isidora Točanac Radović, *Rijeka i Karlovačka mitropolija u 18. i početkom 19. veka*

12.15 – 12.30: Nenad Ninković, *Jurisdikcija Karlovačke mitropolije na području Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije do 1815. sa posebnim osvrtom na Rijeku i Trst*

12.30 – 13.00: Rasprava

Treća sjednica (predsjedava: **Željko Bartulović**)

13.00 – 13.15: Ljubinka Toševa-Karpowicz, *Rijeka 1717. – 1746.: borba protiv privilegije Karla VI.*

13.15 – 13.30: Nenad Labus, *Kuće i dućani pravoslavaca u Rijeci potkraj XVIII. stoljeća*

13.30 – 14.00: Rasprava

14.15 – 15.15: Pauza za ručak

Četvrta sjednica (predsjedava: **Nenad Labus**)

15.30 – 15.45: Zoraida Demori Stančić, *Ikone kretsko-venecijanske škole 15. – 17. stoljeća u crkvi sv. Nikole u Rijeci*

15.45 – 16.00: Marijan Bradanović, *Pravoslavna crkva sv. Nikole i arhitektura grada Rijeke u 18. stoljeću*

16.00 – 16.30: Rasprava

16.30 – 16.45: Pauza

Peta sjednica (predsjedava: **Ljubinka Toševa-Karpowicz**)

16.45 – 17.00: Mihail Tritos i Vaios Kiritsis, *Istočni Ilirik kao oblast prihvatanja hrišćanstva u Hrvatskoj*

17.00 – 17.15: Radovan Pilipović, *Ruska crkvena emigracija na prostoru Eparhije gornjokarlovačke 1920.-1940. godine*

17.15 – 17.45: Rasprava

DRUGI DAN

Petak, 20. listopada 2017., 9.00 sati

Pomorski i povjesni muzej Hrvatskog primorja, Muzejski trg 1.

Šesta sjednica (predsjedava: **Bojan Mitrović**)

09.00 – 09.15: Ervin Dubrović, *Riječko osamnaesto stoljeće u riječi i slici*

09.15 – 09.30: Jelena Ilić Mandić, *Rijeka i trgovina „mare versus“ u gradī arhiva Zemunskog magistrata*

09.30 – 09.45: Jovan Pešalj, *Prekogranične migracije osmanskih trgovaca sredinom osamnaestog veka*

09.45 – 10.15: Rasprava

Sedma sjednica (predsjedava: **Jelena Ilić Mandić**)

10.15 – 10.30: Monica Fin, *The Eastern Orthodox in Venice – Venice and Orthodoxy (1684-1719)*

10.30 – 10.45: Gordana Ilić Marković, *Pravoslavni Riječani u bečkim arhivima u prvoj polovini 18. veka*

10.45 – 11.00: Bojan Mitrović, *Pravoslavni Riječani i Pravoslavna opština u Rijeci u Arhivu Srpske Pravoslavne Crkvene opštine u Trstu (1749.-1918.)*

11.00 – 11.30: Rasprava

11.45 – 12.30: Završna rasprava
(predsjedaju: Marco Dogo i Drago Roksandić)

13.00 – 15.00: Pauza za ručak

15.00 – 17.00: *Pravoslavna Rijeka u povijesti Rijeke* (obilazak Rijeke uz stručno vodstvo prof. Toševa-Karpowicz i prof. Labus)

Sažeci izlaganja

Željko Bartulović

Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

zeljko@pravri.hr

PRAVNO NORMIRANJE POLOŽAJA VJERSKIH ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA NA RIJEČKIM PROSTORIMA TIJEKOM PROŠLOSTI

Pitanje položaja vjerskih zajednica i prava njihovih pripadnika predstavlja dio suvremenih ljudskih prava i sloboda. Ipak, tragovi takvih propisa mogu se pratiti još od antike. Na prostorima Europe, npr. od Augsburgskog mira 1555. Na hrvatskim prostorima propise možemo naći u srednjovjekovnim statutima pa tako i u Statutu Rijeke iz 1530. U njima se ponajviše raspravlja o položaju Katoličke crkve i njenih pripadnika dok se spram pripadnika drugih religija utvrđuju zabrane.

Nov poticaj donošenju propisa dale su migracije stanovništva tijekom turskih ratova od XV. do XVIII. st. Temeljni izvor su privilegije vladara, npr. Leopolda iz 1690. i 1695. Slijede privilegije iz 1717. kojima se odobrava naseljavanje na prostoru Rijeke, a zatim više akata Marije Terezije i Josipa II. u kojima se ogleda odnos vrhovne vlasti koja štiti svoje interese spram pravoslavne crkve i njenih vjernika, ali i protestanata, te Židova. Ti akti predstavljaju značajna vredla za utvrđivanje položaja Srba, pa i na riječkom prostoru. U drugoj polovici XIX. st. i početkom XX. st. hrvatski sabor donosi više zakona kojima se propisuje položaj vjerskih zajednica, npr. Zakon o uređenju „grčko-istočne” vjerske zajednice i korištenju cirilice, a koji se primjenjuju na prostoru oko Rijeke.

Nakon Prvog svjetskog rata, nova država Kraljevina SHS međunarodnim ugovorima s Kraljevinom Italijom (Nettunske konvencije 1925.)

rješavala je pitanje granica, kao i druga pitanja pa i položaja pravoslavne vjerske zajednice i njenih pripadnika, koja su se ticala i Rijeke.

Željko Bartulović, redoviti profesor, rođen je 05. 03. 1962. u Rijeci. Diplomirao je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci 1986., magistrirao na Pravnom fakultetu u Beogradu 1991., a doktorirao 1998. na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Predstojnik je Katedre za povijest prava i države na Pravnom fakultetu u Rijeci, a suradivao je s pravnim fakultetima u Osijeku, Bihaću, Mostaru, Tuzli, Banja Luci (UPS), Novom Pazaru (IUNP), Veleučilištu u Rijeci i Gospicu, Odsjeku za povijest Sveučilišta u Zadru, Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Mostaru. Istraživač je na projektima financiranim od Ministarstva znanosti i obrazovanja RH, Županije primorsko-goranske i Grada Rijeke. Član je uredništava više znanstvenih časopisa, te stručnih i građanskih udruženja. Dobitnik Zlatne plakete „Grb Grada Rijeke“ 2015. Objavio je 5 knjiga i preko 70 radova u kojima najvećim dijelom obrađuje povijest hrvatske i svjetskih država kao i prava, a u svezi sa aktualnim znanstvenim skupom treba naglasiti slijedeću bibliografiju.

Knjige: *Vrela iz pravne povijesti naroda SFR Jugoslavije*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 1989. (u koautorstvu s Lujom Margetićem i Hodimirom Sirotkovićem); *Neka pitanja stvarnih i obveznih prava, Vinodolski zakon (1288.), Krčki i Senjski statut (1388.)*, Matica hrvatska Rijeka, Rijeka 1997.; *Sušak 1919.-1947.*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Državni arhiv u Rijeci i Adamić d.o.o. Rijeka, Rijeka 2004.; *Osnovi ustavne istorije jugoslovenskih naroda*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2009. i 2012. (u koautorstvu s Nebojšom Randelićem); *Opća povijest prava i države*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2014.;

Članci: „*Crkva i Statut grada Rijeke iz 1530. god.*”, Riječki teološki časopis, god. 2, br. 1, Rijeka 1994., str. 85-104; „*Pravni aspekt srednjovjekovnih bratovština sa osvrtom na Rijeku*”, Sveti Vid: zbornik tekstova, god. 1995., Rijeka 1995., str. 109-125; „*Prava Srba u Habsburškoj monarhiji u XVII vijeku i Vojvodina*”, Pravni izazovi na početku XXI veka (Zbornik radova), Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 2011., str. 177-192.

Marijan Bradanović

Odsjek za povijest umjetnosti

Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

mbradanovic@ffri.hr

PRAVOSLAVNA CRKVA SV. NIKOLE I ARHITEKTURA GRADA RIJEKE U 18. STOLJEĆU

Zahvaljujući istraživačkim naporima Radmire Matejčić, Nenada Labusa i Ljubinke Toševe – Karpowicz danas su nam dobro poznate okolnosti priprema i tijeka izgradnje pravoslavne crkve sv. Nikole u Rijeci. Uredno dokumentiranje zahvata je uz zaplete koji su pratili čitav proces rezultiralo obiljem srećom sačuvanih dokumenata, koji mjestimično vrlo detaljno otkrivaju povjesničarima umjetnosti komparativno dragocjene međusobne odnose predstavnika upravnih tijela, investitora i drugih zainteresiranih stranaka te nadležnih mjernika, angažiranih projektanata i izvođača, tj. klesara, kamenorezaca, kovača, stolara, dobavljača građevnog materijala, zidara, zidarskih nadglednika i sudskih vještaka. Neki se od aktera pritom javljaju više puta i u različitim ulogama. Dokumenti otkrivaju niz u širem povijesno-umjetničkom kontekstu vrlo značajnih zanimljivosti, poput jasno izražene težnje oponašanja oblikovanja već postojećih arhitektonskih predložaka, postojanje idejne skice, akciju precrta postojeće arhitektonске dokumentacije, kao i (u parnici dijelom osporavane) ispostavljene račune obrtničkih troškova izvedbe pojedinih konstruktivnih i dekorativnih dijelova građevine. Ovim se prilogom izgradnja crkve sagledava unutar ukupne urbanističke slike i razvitka arhitekture grada Rijeke tijekom 18. stoljeća. Raspravlja se o sačuvanoj projektnoj dokumentaciji Ignacija Henckea kao relativnoj rijetkosti. Na koncu, pažnja se posvećuje oblikovanju crkve koje se komparativno

analizira u širem kontekstu sakralne arhitekture austrijskih zemalja posljednjih desetljeća 18. stoljeća.

Marijan Bradanović, (Rijeka, 1966.) izvanredni je profesor na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i predstojnik Katedre za istraživanje i zaštitu kulturnih dobara. Istražuje teme i objavljuje radove s područja urbanizma, arhitekture i kamene skulpture kasnog srednjeg i ranog novog vijeka te zaštite i povijesti zaštite kulturne baštine. Objavio je stotinjak znanstvenih i stručnih radova o baštini Istre, Rijeke, kvarnerskih otoka i Hrvatskog primorja. U razdoblju od 1992. do 2007. godine radio je u riječkom odjelu nacionalne službe zaštite kulturnih dobara, konzervatorski djelujući na području Istre, Kvarnera i njegova zaleđa, napredujući do zvanja višeg savjetnika za nepokretna i pokretna kulturna dobra. Godine 2005. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. sc. Nade Grujić obranio je magistarsku radnju *Arhitektura i urbanizam Vrbnika u razdoblju od 1450. do 1620. godine (Doba kasne frankopanske i ranije mletačke uprave)*. Akademski stupanj doktora znanosti stekao je u listopadu 2007. godine na Sveučilištu u Zadru, pod mentorstvom prof. dr. sc. Pavuše Vežića, obranom disertacije *Arhitektura i urbanizam renesanse na otoku Krku*.

Bio je suradnik Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža” na projektima Hrvatskog leksikona i Istarske enciklopedije te Istarske županije na međunarodnim projektima valorizacije kulturne baštine (*Revitas i Heart of Istria*). Zatim, suradnik na projektima Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta RH: Arhitektura i urbanizam hrvatskoga srednjovjekovlja, voditeljice dr. sc. Diane Vukičević-Samaržija i Ranokršćanska arhitektura i skulptura u Istri i Dalmaciji, voditelja prof. dr. sc. Pavuše Vežića (2006.-2013). Suradnik je i voditelj kvarnerske istraživačke grupe znanstvenog projekta Hrvatske zaslade za znanost: Hrvatska srednjovjekovna baština u Europskom kontekstu - Mobilnost umjetnika i transfer formi, utjecaja i ideja (CROMART), voditelja prof. dr. sc. Miljenka Jurkovića. Suradnik je znanstvenog projekta Hrvatske zaslade za znanost: ET TIBI DABO - Naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji (DONART), voditeljice prof. dr. sc. Nine Kudiš. Bio je član Kulturnog vijeća Primorsko-goranske županije (2005.-2008.), pročelnik Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci (2010.-2012.), predsjednik Hrvatskog vijeća za kulturna dobra (2012.-2013.) te dopredsjednik Kulturnog vijeća za zaštitu kulturnih dobara Grada Rijeke (2006.-2012.). Predsjednik je Upravnog vijeća Muzeja grada Rijeke i član Hrvatskog nacionalnog odbora ICOMOS-a, Društva konzervatora Hrvatske, uredništva časopisa Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske i Izdavačkog savjeta časopisa Acta medico-historica Adriatica. Pokretnič je i voditelj konzervatorskog znanstveno-stručnog skupa *Dijalozi s baštinom* koji se u suradnji s nacionalnim odborom ICOMOS-a, Hrvatskim restauratorskim

zavodom i Upravom za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH od 2011. godine odvija na Filozofskom fakultetu u Rijeci.

Izbor radova: Quelques exemples de sculptures Vénitiennes du XIVe siècle (Trecento) dans le Kvarner, *Hortus artium medievalium*, Zagreb-Motovun, 2004., 247-252, Šesterostранa kruna cisterne krčkog providura Angela Gradeniga, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 40, Split, 2003-2004, 239-254, Zbirka „Pietro Nobile“ Državnog arhiva u Rijeci kao izvor za proučavanje izgleda istarskih naselja početkom 19. stoljeća, *Annales: anali za istrske in mediteranske študije : an. di Studi istriani e mediterranei : an. for Istrian and mediterranean studies. Ser. historia & sociolog.*, 17, 2, 2007, 291-304, Arhitektonski razvoj Kršana, *Annales: anali za istrske in mediteranske študije : an. di Studi istriani e mediterranei : an. for Istrian and mediterranean studies. Ser. historia & sociolog.* 19 (2009), 1; 89-108, *Istra iz putnih mapa Pietra Nobilea*, Humanistično društvo Histria, Koper-Capodistria, 2012., Razvitak naselja na kvarnerskim otocima – primjer Dobrinja, *Ars Adriatica*, 2, 2012., 139-156, *Prilog poznavanju stambenog graditeljstva 15. i 16. stoljeća na sjevernom Jadranu*, *Peristil*, 56, 2013., 71-80, *Vrbnik. Grad, ljudi i spomenici*, Hrvatska sveučilišna naklada, 2015., La cappella Frangipane della cattedrale di Veglia, *Hortus artium medievalium*, 21, Zagreb-Motovun, 2015., 421-429, koautorstvo Ivan Braut, O nekim specifičnostima zaštite spomenika u Istri polovicom 20. stoljeća i ranim naporima u zaštiti vizura istarskih naselja, *Začetki spomeničke službe v Istri-Gli inizi della tutela dei beni culturali in Istria - Počeci konzervatorske službe u Istri*, serija: *HISTRIA COLLOQUIM IV*, Koper, 2015., Još jednom o širenju renesansne skulpture na Kvarneru, *Ars Adriatica*, 6, 2016., 121-138; Arhitektonska baština franjevaca trećoredaca na Kvarnerskim otocima (1. dio), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 48, 2016., 103-122.

Zoraida Demori Stančić

Hrvatski restauratorski zavod,
Služba za odjele izvan Zagreba
zdemoristanicic@gmail.com

IKONE „KRETSKO-VENECIJANSKE ŠKOLE” XV.-XVII. STOLJEĆA U CRKVI SV. NIKOLE U RIJECI

U riječkoj crkvi sv. Nikole, u bogatoj zbirci izloženih ikona posebnu cjelinu čine ikone „kretsko-venecijanske škole”. Nastajale su u vremenskom rasponu od 15. do 17. stoljeća i uglavnom prikazuju Bogorodicu s Djetetom, ali i druge zanimljive ikonografske teme, a po izražajnosti i kvaliteti slikarske izvedbe zasigurno se mogu ubrojiti u skupinu vrlo kvalitetnih ikona u Hrvatskoj. Podrijetlo im, za sada, nije detaljnije utvrđeno, no može se pretpostaviti da su darivane od pojedinaca ili obitelji, koji su ih nabavljali u Italiji, Grčkoj ili na Balkanu.

„Kretsko-venecijanska škola” smatra se posljednjom fazom bizantskog i najvažnijim pravcem postbizantskog slikarstva. Formirala se u 15. stoljeću na razdjelnici istočnog i zapadnog svijeta, između Venecije, kojoj otok Kreta politički pripada još od 1204. godine, i Carigrada. Značajna je činjenica da su u drugoj polovici 15. stoljeća mnogi slikari izbjegli na ovaj otok zbog propadanja Bizantskog carstva. Prema stilskim odlikama, „kretsko-venecijanska škola” simbioza je tradicionalnog bizantskog nasljeđa, poglavito „stila Paleologa” i zapadnog, mletačkog slikarstva gotike, renesanse ili baroka. Rezultat je hibridno slikarstvo, utemuljeno na substratu umjetnosti oba ishodišta, koje je eklektično i depersonalizirano, ali je tematski i ikonografski dinamično i ekspresivno. Na ikonama kretskih slikara javljaju se novi ikonografski modeli koji nisu bili poznati u okviru bizantskog slikarstva i koji su se, poticani od slikarstva Zapada, stalno obnavljali. Ovakav poseban stil dugo je usmjeravao bizantologe da

slične ikone, koje su u znatnom broju sačuvane u Grčkoj, Italiji, Rusiji, ali i u Dalmaciji, izdvoje od klasičnih bizantskih ikona zbog elemenata zapadnog slikarstva iz kojeg se preuzimaju zlatne bordure i pseudokufska pismo, puncirani gotički svetokrugovi, mramorna prijestolja, zlatom vezeni brokati i pliševi. U posljednje se vrijeme istraživanja ovog slikarskog pravca intenziviraju uz revalorizaciju umjetničkog i generičkog pojma.

Zoraida Demori Stančić, rođena u Splitu 1952. godine. Maturirala na Klasičnoj gimnaziji „Natko Nodilo“ te diplomirala studij povijesti umjetnosti i engleskog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1977. godine. Na istom fakultetu magistrirala povijest umjetnosti 1997. godine. Također diplomirala na Visokoj školi za vanjsku trgovinu u Zagrebu 1979. godine. Doktorirala na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2012. godine. Od 1977. do 2005. godine zaposlena kao konzervator u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu, kasnijem Konzervatorskom odjelu Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Splitu. Stručni ispit za konzervatora položila 1978. godine. Kao konzervator popisala, stručno obradila i registrirala veliki broj pokretnih i nepokretnih spomenika širom Dalmacije, sudjelovala na postavi i izboru umjetnina brojnih zbirki sakralne umjetnosti, sudjelovala u programiranju restauratorskih radova te vodila istraživanja. Otkrila, interpretirala i publicirala niz slika starih majstora u Dalmaciji te predmeta umjetničkog obrta, sudjelovala na znanstvenim i stručnim skupovima u zemlji i inozemstvu i u organiziranju izložbi od kojih su posebno istaknute Blaž Jurjev Trogiranin u Splitu i Zagrebu 1985. godine i Veneciji 1989., Umjetnost kasnog baroka u Splitu u Splitu 1988., Dubrovniku u slavu u Splitu 1991., Tesori della Croazia u Veneciji i Zagrebu 2001., Stoljeće gotike na Jadranu-slikarstvo u ozračju Paola Veneziana u Zagrebu 2004., Dalmatinska Zagora nepoznata zemlja u Zagrebu 2007. Sudjelovala u izložbama Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti u Zagrebu 2006., Dominikanci u Hrvatskoj u Zagrebu 2007, Zagovori svetom Tripunu u Zagrebu 2009., Milost susreta u Zagrebu 2010. Godine 2017. objavila knjigu „Javni kultovi ikona u Dalmaciji“ (zajedničko izdanje Književnog kruga i Hrvatskog restauratorskog zavoda).

Kao konzervator sudjelovala u urbanističkom planiranju (Trogir, Hvar, Vis, Makarska, Sinj, Imotski, Hvar, Opuzen, Metković, Donja Neretva) i izvođenju konzervatorsko-restauratorskih radova na nepokretnim spomenicima određujući metodologiju zahvata, i nadzor. Posebno se ističe obnova crkve i muzeja benediktinki u Hvaru, zvonika i stare franjevačka crkve Marijina Uznesenja u Makarskoj, crkve sv. Nikole u Borovcima kraj Metkovića, crkve sv. Mihovila u Igranimu, sv. Petra u Makarskoj, crkve sv. Jure i sv. Ante u Tučepi, crkve Gospe od sedam žalosti u Komiži. Od 2000.-2005. obavljala poslove višeg inspektora zaštite kulturnih dobara u Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kul-

ture. Od 2005. do kolovoza 2017. godine pročelnik Službe za odjele izvan Zagreba Hrvatskog restauratorskog zavoda (restauratorski odjeli u Juršićima, Rijeci, Zadru, Splitu i Dubrovniku).

Objavljuje znanstvene i stručne radeve u domaćim i stranim časopisima uz aktivno sudjelovanje na znanstvenim i stručnim skupovima. Suradnik Hrvatske enciklopedije, Likovne enciklopedije Hrvatske i Hrvatskog leksikona. Član međunarodnog uredništva časopisa „Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji” (1980. do 2011.) te godišnjaka Hrvatskog restauratorskog zavoda „Portal”. Od 1980. uključena u znanstvene projekte Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu i Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Godine 1997. sudjeluje u osnivanju studija konzervacije-restauracije pri Umjetničkoj akademiji u Splitu definirajući studijski program i organizirajući nastavu u kojoj od tada aktivno sudjeluje u zvanju docenta. Kao mentor i komentor sudjeluje u izradi diplomskih, magistarskih i doktorskih radnji. Od 2015. docent na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru. Nositelj ordena „Danice hrvatske s likom Marka Marulića” i konzervatorske nagrade „Vicko Andrić”.

Marco Dogo

Department of Humanities, University of Trieste

dogo@units.it

THE SERBS' RELIGIOUS FREEDOM IN HABSBURG TRIESTE BETWEEN PRIVILEGES AND TOLERATION

Immediately upon issue, Joseph II's Toleration Edict was officially delivered in Italian version to the Greeks and the Illyrics of Trieste with the caveat that it did not annul broader privileges that could have been bestowed on them previously. Since the Edict, a general act, hinged on the distinction between public worship and private worship – the latter being assigned to non-Catholics –, the aforementioned caveat prompt us to inquire into the content and the historical development of the religious privileges enjoyed by the Serbs/Ilyrics in Trieste and in the wider Habsburg context in early modern age. Historical background to the inquiry is provided by the sustained confrontation with the Ottomans, the Habsburgs' efforts aiming at re-Catholicizing their hereditary lands, and the new policies of mercantile populationism in the first half of 18th C. In 1750-51, by permitting the Greek-Ilyrics to build a church in Trieste, Maria Theresa was sanctioning the immigration of non-Catholic groups in a Catholic society and was entrusting their protection to a rank of civil servants whose tolerance was guided by the principles of the state's utility and the state's supremacy over the church (be it Catholic or non-Catholic). The paper's final part will discuss the question the Toleration act poses to us in historical perspective: did the religious privilege enjoyed by the Illyrics (as well as by the Greeks) in Trieste before the Edict amount to private or public worship? An answer will be searched for on a comparative basis, taking account of other coeval situations studied by

Olga Katsiardi-Hering particularly, and also of the rather paradoxical outcome of the story, whereby right after the Edict the two Orthodox temples in the city (the old one and the new one just built by the Greeks) both endowed themselves with towers and bells – the safest of all signs of public worship.

Marco Dogo, Full professor of History of Eastern Europe, Department of Humanities, University of Trieste; retired February 2016. 1994-96 Member of the project „Europe and the Balkans: a research and training proposal for the development of mutual understanding and future integration processes” in the frame of EU „Human Capital & Mobility Programme”. 2000-05 Member of the Board of Eminent Scholars, „New Doctoral Research on the History of Southeastern Europe”, Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, Thessaloniki. 2006-07 Coordinator of the research project „Cities of the Balkans, cities of Europe. Capital cities and main towns in the development of a modern society in Serbia, Romania, Bulgaria and Greece, 1830-1923”, Universities of Trieste and Perugia. 2011-13 Coordinator of the research project „The Jews and the nation-states of Southeastern Europe from the 1848 revolutions to the Great Depression: Combining viewpoints on a controversial story”, Universities of Trieste, Udine, Perugia, and Scuola Normale Superiore of Pisa.

2014-15 Director of 2015 DIAnet International School, Trieste-Gorizia.

Some publications: M. Dogo, *Merchants between Two Empires (The Ottoman Colonies of Trieste in the XVIII Century)*, „Études balkaniques”, Académie bulgare des sciences, Institut d'études balkaniques, 1997, 3-4; M. Dogo, G. Franzinetti, eds., *Disrupting and reshaping. Early stages of nation-building in the Balkans*, Ravenna, 2002; M. Dogo, *La nation du marchand orthodoxe. Notes sur les colonies de marchands dans le Nord de l'Adriatique, XVIIIe-XIXe siècles*, in *Traces de l'Autre. Mythes de l'antiquité et Peuples du Livre dans la construction des nations méditerranéennes*, sous la direction de J. Boulad-Ayoub et Gian Mario Cazzaniga, Pisa et Paris, 2004; M. Dogo, *Orthodox merchants in the North-Eastern Adriatic sea: Their nation, their business*, in D. Roksandić, D. Agićić, eds., Spomenica Josipa Adamčeka, Zagreb, FF press, 2009; M. Dogo, „A Respectable Body of Nation”: *Religious Freedom and High-Risk Trade: The Greek Merchant in Trieste, 1770-1830*, „The Historical Review – La Revue Historique”, vol. XII (2010); M. Dogo, *Persönliche Eindrücke und Stereotypenbildung in Texten und Zeichnungen Felix Kanitz’ - Lično zapažanje i stvaranje stereotipa u crtežima i spisima Feliksa Kanica*, in Kostić S. Đ., hrsg., *Balkanbilder von Felix Kanitz - Slike sa Balkana Feliksa Kanica*, Beograd: Nationalmuseum in Belgrad / Narodni muzej u Beogradu, 2011; M. Dogo, *War, colonization and trade in the Danube basin*

in the modern era: some sustainability-related issues, in DIAnet International School Proceedings 2015, EUT, Trieste, 2015; T. Catalan, M. Dogo, eds., *The Jews and the Nation-States of Southeastern Europe from the 19th Century to the Great Depression. Combining Viewpoints on a Controversial Story*, Cambridge Scholars Publishing, 2016.

Ervin Dubrović

Muzej grada Rijeke

ervin.dubrovic@gmail.com

RIJEČKO OSAMNAESTO STOLJEĆE U RIJEČI I SLICI

Osamnaesto stoljeće konačno uvodi Rijeku u obzor srednjoeuropskih prometnih i gospodarskih koncepcija. Nakon dokončanja turskih ratova car Karlo VI. potiče razvoj prometa i trgovine, te 1717. proglašava slobodan promet Jadranom, a 1719. slobodne luke Rijeku i Trst. U Rijeci je na Brajdi izgrađen carski lazaret Sv. Karla, s mandraćom, gostinjem i skladištem, a istovremeno je izgrađena Karolina, cesta koja Rijeku povezuje s Karlovcem, uspješno se probijajući kroz Gorski kotar i omogućujući intenzivniji promet roba između Primorja i unutrašnjosti.

Usporedo s prometnim i trgovačkim koncepcijama počinje i poticanje proizvodnje. Prva velika trgovačka društva, poput Orijentalne kompanije, Temišvarske kompanije i Riječkog trgovačkog društva, nastaju istovremeno s velikim carskim administrativnim zahvatima - osnivanjem Primorja (uglavnom nazivanog Litorale) i Banata, dviju novih pokrajina s posebnom zadaćom. Obje su pokrajine osmišljene u vezi jedna s drugom; banatska žitница treba svoje proizvode, žito, sušeno meso i duhan, izvoziti preko Primorja, prvenstveno preko Trsta i Rijeke. Velike državne koncepcije unutar kojih su planirani i veliki projekti, velikim su dijelom i ostvareni. Habsburška kuća i njezina Dvorska komora planiraju iznimno ambiciozne, katkad i neostvarive poteze, unatoč tehnološkoj nedostatnosti za provedbu velikih zamisli, no koncepcije osamnaestoga stoljeća dobrim su se dijelom realizirale u narednim vremenima. Neostvarene ceste i plovne kanale nadomjestila je željeznica, a glomazne i trome merkan-

tilističke orijentalne kompanije, mnogo mobilnija poduzeća u razdoblju liberalističke ekonomije. U svakom slučaju temelji modernog svijeta postavljeni su već u osamnaestom stoljeću, kojemu već na početku stoje proklamirane slobode kretanja, naseljavanja, trgovanja i ispovijedanja različitih religija. Novi impulsi cara Josipa napose su važni Rijeci i njezinoj trgovini, poduzetništvu i općem društvenom razvoju; ukidanje kmetstva (neuspješno), proklamiranje vjerske tolerancije (uspješno), kao i poticanje općega školovanja, te ukidanja vjerskih redova, rušenja gradskih zidina i zatrpanjana rovova oko grada, kao i odjeci Francuske revolucije, bitno su potaknuli liberalne tendencije. „Prvu globalizaciju” potiču putovi šećera (Riječko povlašteno društvo ili Riječka privilegirana kompanija) te je urodila i prvim transeuropskim i transatlantičkim poduhvatima riječkih trgovaca poput Andrije Ljudevita Adamića, koji već na prijelazu osamnaestog i devetnaestog stoljeća svojim brodovima i robom dosižu i Dunav i Crno more i Mediteran i Američke obale.

Ervin Dubrović, rodio se u Rijeci 1957. Dugogodišnji je ravnatelj Muzeja grada Rijeke. Povjesničar je umjetnosti i kulture, istraživač riječkih i srednjoeuropskih povijesnih tema iz novije povijesti. Voditelj je, autor ili koautor više velikih istraživačkih projekata i izložbi: Riječka luka (2001.) Adamićev doba, riječki trgovac u doba velikih promjena 1780.-1830.(2006.); Riječki torpedo – prvi na svijetu (2010.). Posebno je istraživao iseljavanje iz Srednje Europe u Ameriku od kraja devetnaestog stoljeća do Prvog svjetskog rata. Na tu je temu priredio izložbu Merika (2008.), koja je američko izdanje imala u Muzeju imigracije u New Yorku (The Statue of Liberty national Monument and Ellis Island) 2012., te priredio tri izdanja: Meriku (monografija na hrvatskom i engleskom jeziku, 2008.), Veliki val (zbornik-monografija na hrvatskom, 2012.), te From Central Europe to America - Iseljavanje iz Srednje Europe u Ameriku (monografija na engleskom 2012.).

Autor je i priređivač i više monografija, umjetničkih biografija i knjiga eseja iz društvene, kulturne i umjetničke povijesti Rijeke i Srednje Europe: *Arte miracolosa, povijest fotografije u Rijeci* 1995. (priređivač i koautor), *Na kraju stoljeća – likovne teme* 1996., *Riječki kazališni plakat* 1996., *Scena i kostim – Dorian i Ružica Sokolić* 1998., *Vrag nikad ne spava – Riječki pogledi i ogledi* 2002., *Dobro jutro, gospodine Kalina* (biografija slikara) 2002., *Ninoslav Kučan* (opus arhitekta) 2005., *Ivo Marendić Ivša* (biografija i djelo ilustratora) 2005., *Drenig: Talijansko –hrvatski kulturni dodiri 1900 – 1950.*, *Leontine Littrow – slike u svjetlu*, 2017. (priređivač i koautor).

Monica Fin

Università degli Studi di Padova

monica.fin@unipd.it

THE EASTERN ORTHODOX IN VENICE – VENICE AND ORTHODOXY (1684-1719)

The present paper aims to give a concise, albeit comprehensive overview on the relations between the Venetian Republic and its Eastern Orthodox subjects on the verge of the 18th century (1684-1718), particularly regarding cultural and confessional matters. The Eastern Orthodox subjects of the Serenissima – known as „Greek” to the Venetian legislatures, regardless of their nationality – were more of a cultural minority: albeit regarded as „schismatic” for not recognizing the jurisdiction of the Holy See, they were considered *cives fideles* of the Venetian Republic and therefore enjoyed the protection of the Doge. The concept of *fidelitas*, a recurring one in the political semantics of the time, was usually employed by Venetian rulers in order to describe the specificity of the relation between the Republic and the minorities who lived within its borders. According to this paradigm, the Venetian government was meant to „protect” all its subjects, regardless of their nationality or beliefs, and to grant them full freedom in confessional matters; in addition, the government had full control on confessional issues, at the expense of Ecclesiastical authorities. The roots of such politics laid in the „juridictionalist” tradition of medieval Venice and echoed the republican myth of a *Commune Veneciarum*, virtually independent from supranational entities such as the Church and the Empire. With its tolerance policy and its appeal to *fidelitas*, then, Venice provided a safe haven for people escaping persecution, enhancing the formation of a multinational society. Such paradigm also applied (on

paper at least) to the Eastern Orthodox minorities living under the rule of the Most Serene Republic. In the city of Venice, for example, Eastern Orthodox exiles (Serbs and Greeks) from the Balkan Peninsula were present as early as the 11th century. Their number increased greatly in the 15th and 16th centuries, after the fall of Constantinople and the Ottoman expansion into the former Byzantine lands. Until the Venetian Senate granted them permission to settle permanently and build their own church in the Castello area (1539), the Orthodox used Catholic churches for their gatherings. Like the other ethno-linguistic minorities living in the city (e.g. Albanians and Dalmatians), Greeks and Serbs eventually managed to obtain a formal recognition from the Venetian government: in 1494 the Senate granted them permission to establish the „Scuola greca”, a brotherhood based on the common affiliation to the Eastern Orthodox Church. The Scuola soon became the cultural and religious centre of the Eastern Orthodox community in Venice and functioned under the constant supervision of the local government, which could simultaneously control both the Greeks and the Serbs, rather than managing two separate groups within the city. As evidenced by archive documents (Xanthopoulou-Kyriakou 1978; Mavroidi 1983), the Orthodox were well accepted by Venetian citizens, largely because of the education and the ideas they brought: for instance, the Scuola and its members had a central role in the development of Venetian typography in Greek and Cyrillic alphabet. Across the Adriatic Sea, however, cultural integration was not as easy. Up to the war of Candia, the Eastern Orthodox subjects of Venetian Dalmatia (Greeks and Serbian) lived mainly within small military communities, as a minority tolerated by the local Catholic clergy. Their status changed with the Morean War, when the Venetians extended their rule beyond the coastal region, forcing the Morlachs of the Dalmatian hinterland (named *serviani* by the Venetians) to move into the territories of new acquisition. While accepting Venetian sovereignty, the Morlachs perceived themselves as a different „nation”, who found its only guide in the Serbian Church. In fact, all the Eastern Orthodox subjects of the Venetian Republic were formally under the jurisdiction of the Archbishop of Philadelphia, an Eastern Orthodox prelate created in 1578 who was stationed in Venice, yet directly dependent on the patriarch of Constantinople. The integration of the Orthodox Serbs into the social system of Venetian Dalmatia thus became an issue for Venetian rulers, who were forced to act as referee in the disputes between the newcomers and the local clergy, determined

to bring the „schismatics” within the jurisdiction of the Roman Catholic Church. As it was not possible to define a hierarchy between the Roman Catholic and the Eastern Orthodox clergy, in 1693 the Venetian Senate looked into the possibility to create an Orthodox eparchy for Dalmatia. Throughout the 18th century the eparchy became a constant aspiration for the Serbian communities of Venetian Dalmatia, as it would grant formal acknowledgment of their religious autonomy and reinforce their status of „citizens”. While some scholars seem more eager to acknowledge the attempts made by Venetian rulers to promote social and cultural integration between different religious groups, others stress the lack of a specific policy in dealing with confessional matters (Bogović 1982), to the point of assessing them as „ambiguous”, „distant” and even „intolerant” towards their Eastern Orthodox subjects in Dalmatia (Milaš 1901). In fact, the tendency of the Venetian government to solve confessional matters through „jurisdictionalism” could be seen either as a consequence of historical circumstances, or as an expression of the political sensitivity of each Governor general of Dalmatia and Albania. Moreover, it is clear that some of the choices made by Venetian rulers were also meant to oppose the attempts of the Holy See to turn Dalmatia into an outpost for a Catholic „Reconquista” of Eastern Europe. Clearly, the relations between the Venetian Republic and its Eastern Orthodox minorities can be clarified only through careful analysis of archival documents. Therefore, the present research will comprise documents held at the Archive of the Hellenic Institute in Venice (where was formerly located the Scuola dei Greci) and the State Archive of Venice, particularly the papers issued by „Consultori in jure”, who acted as the principal advisers of the Venetian Senate on matters of theology and canon law. Through the analysis of the archival materials we will try to clarify some key questions: firstly, we will try to understand if the confessional policy of the Venetian government was actually based on tolerance and *fidelitas*, or merely on the „reason of state”, particularly as it affected a highly strategic region such as Dalmatia. Secondly, we will investigate the measures adopted by Venetian rulers to actively promote the cultural integration of the Eastern Orthodox, both in the city of Venice and in Dalmatia. In doing this, we will grant particular attention to the activity of Greek and Slavic typographies in Venice between the 16th and 18th centuries.

Monica Fin, got her PhD in Slavonic Studies at the University of Padua in 2012, with a dissertation entitled „Kiev – Buda – Venezia: the main centres of 18th century Serbian culture”. From 2014 to 2016 she worked as a research fellow at the University of Padua, as part of a research project devoted to the study of the interconfessional polemic between the Orthodox Serbs and the Catholic Church in the manuscripts of Gerasim Zelić. She currently teaches Serbian and Croatian Language and Literature at the Department of Linguistic and Literary Studies of the University of Padua. Her research mainly focuses on the history of Serbian and Croatian literature and culture, particularly as regards the 18th century. She is the author of the book *Centri srpske kulture XVIII veka* (Novi Sad: Akademска knjiga, 2015).

Some other publications: ‘Venečija i srpska knjiga’. *Glas biblioteke: časopis za bibliotekarstvo*, br. 19 (2012), pp. 79-99; ‘Petar Veliki kao primer prosvaćenog vlastaoca u Dositejevom delu’, u *Dositej Obradović u srpskoj istoriji i kulturi. Zbornik radova*, Beograd: 2013, pp. 479-494; ‘Emblemi u Orfelinovoj Istoriji Petra Velikog’, u *U spomen na Borivoja Marinkovića. Zbornik filozofskog fakulteta*, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 2014, pp. 148-160; ‘Orfelinov Slaveno-srpski Magazin i venecijanska periodika XVIII. veka’, *Zbornik MS za Slavistiku*, br. 86 (2014), pp. 185-201; ‘La polemica confessionale fra i serbi ortodossi e il clero cattolico in Dalmazia fra XVII e XIX secolo. La vicenda di Gerasim Zelić’, *Studi Slavistici* XI (2014), pp. 23-47; ‘Grof Sava Vladislavić Raguzinski i Venecija’, *Zbornik MS za Književnost i jezik*, br. 64/1 (2016), pp. 25-37.

Jelena Ilić Mandić

Istorijski institut Beograd

j.ilic@yahoo.com

RIJEKA I TRGOVINA „MARE VERSUS“ U GRADI ARHIVA ZEMUNSKOG MAGISTRATA

Trgovina balkanskog i ugarskog zaleđa prema moru postepeno se razvijala tokom 18. veka. Polazišna tačka u njenom razvoju bilo je razdoblje ratova u kome je austrijska vlast uspostavljena na prostoru Ugarske a granica Habzburške monarhije pomerena na liniju velikih i plovnih rečnih tokova Save i Dunava – delimično tokom Bečkog rata (1683-1699), a delimično tek sa ratom 1716-1718. kada su osvojeni severna Bosna, Kraljevina Srbija, Banat i Oltenska Vlaška. Rat 1737-1739. predstavlja kraj ovog razdoblja i početak postojanja stabilnih i čvrstih granica između dva carstva, postavljenih na reci Savi, Dunavu i Černi. Na osvojenim teritorijama postepeno je organizovana nova uprava oličena u carinarnicama, sonim uredima, šumskim službama, kontumacima i vojnim štabovima, za kojom su dolazili i makroekonomski interesi države oličeni u privilegovanim trgovačkim kompanijama. Država je u toj trgovini imala odrešene ruke, jer su Zemun i njegova okolina, veći deo Srema i Banat, pa i celokupna trasa Savskog puta i Karoline, bili deo teritorije pod neposrednom kontrolom države – vojnokrajiških i komorskih vlasti. Iako težište ovog rada neće biti na rezimiranju do sada poznatih činjenica o trgovini jadranskih luka sa zaleđem, u koje spadaju i dosadašnja znanja o verskim i trgovinskim privilegijama, postanku privilegovanih kompanija, razvoju saobraćajnica (rečnog puta duž Save i kopnene Karoline), razvoju pojedinih naselja i učvršćivanja trgovačkih zajednica u njima (poput onih na Rijeci i Trstu) – ipak, sve one zajedno predstavljaju orientacione tačke u radu i neophodno je na njih barem ukazati. Pored toga, i ove, periferne teme

u našem radu, mogu biti dopunjene podacima iz arhivskih dokumenata kojima raspolažemo. Težište rada, međutim, predstavljaju podaci iz arhivskih dokumenata Zemunskog magistrata koji se odnose na pojedince – aktere trgovine na relaciji Rijeka – Zemun, kao i na robu, novac i probleme koji su iskrسavali u dotičnim trgovinskim poslovima. Građa Zemunskog magistrata sačuvana je za celokupni period njegovog postojanja, počev od 1754. godine (do 1918), i predstavlja jedan od najbogatijih arhivskih fondova te vrste (uprava grada – magistrat). Bogatstvo ovog arhiva, pre svega, počiva na činjenici da je Zemun bio najbolje naseljeno i ekonomski najrazvijenije gradsko naselje (sa statusom vojnog komuniteta od 1754) u Vojnoj granici, pa i šire.

Radni podnaslovi (tematske celine):

- Uloga države u razvoju trgovine „mare versus“
- Rijeka kao tržište žita i duvana
- Poslovi riječkih trgovaca u Zemunu i okolini
- Contra „mare versus“: putevi, novca, robe i ljudi iz primorja ka zaleđu

Jelena Ilić Mandić, rođena je 1981. godine. Studije diplomskog, magistarskog i doktorskog nivoa završila je na Filozofskom fakultetu u Beogradu (Odeljenje za istoriju). Zaposlena je u Istoriskom institutu u Beogradu, u zvanju naučnog saradnika od 2015. godine. Bavi se istorijom srpskog naroda u Habzburškoj monarhiji u 18. veku. Istraživala je i objavljivala na temu društvenog i privrednog razvoja na teritoriji Vojne krajine (Banatske i Slavonske), vojnih komuniteta (Zemun) i oblasti pod upravom zemaljske administracije (Banat i Kraljevina Srbija).

Izbor radova: „Земунско становништво према попису из 1776. године“, Историјски часопис 57, Београд 2008, 151–174; „Расподела земље граничарима у Банату – примери насеља Јевор 1769. и Ковин 1771. године“, Српске студије 3, Београд 2012, 183–205; „Црква звана манастир“ Дејановац и питање школовања православне деце у Грађицкој регименти половином 18. века, Зборник Матице српске за историју 88, Нови Сад 2013, 25–45; „Насељавање потиских и поморишких граничара у Банат (1751–1753)“, Зборник Матице српске за историју 89, Нови Сад 2014, 35–51; Славонско-сремска војна граница половином XVIII века, Зборник о Србима у Хрватској 9, Београд 2015, 57–98; Попис православних свештеника Грађицке регименте из 1760. године, Мешовита грађа (Miscellanea) 37, Београд 2016, 15–35.

Gordana Ilić Marković

Universität Wien, Institut für Slawistik

gordana.ilic.markovic@univie.ac.at

PRAVOSLAVNI RIJEČANI U BEĆKIM ARHIVIMA U PRVOJ POLOVINI 18. VEKA

Vreme vladavine Karla VI (1711-1740) označeno je usponom merkantilizma. Vojni pohodi Eugena Savojskog doprinose proširenju teritorije Carstva. Grad Beč izrasta od 17. veka u najveći grad srednje Evrope, a već početkom 18. veka je, po broju stanovnika, osmi grad u celoj Evropi. Zbog naglog porasta stanovništva naročito je uvoz namirnica (mesa i žita) bio od presudnog značaja za Beč. 1667 u Beču je osnovana prva *Istočna (Orijentalna) trgovačka kompanija (Orientalische Handelskompanie)*. Zbog važećih zakonskih odredbi sve do potpisivanja Požarevačkog mira nije imala većeg uspeha. 1717 se u Beču osniva *Carska privilegovana istočna kompanija* sa ispostavama u Beogradu, Trstu i Rijeci. Šest meseci po sklapanju Požarevačkog mira (21. juli 1718 – Karl VI i Ahmet III) potpisani je *Ugovor o trgovini i plovidbi* koji je podanicima oba carstva – Habzburške monarhije i Otomanskog carstva - omogućavao trgovinu uz srazmerno nisku carinsku stopu. Pravoslavno stanovništvo, Srbi, Cincari i Grci su činili važnu i mnogobrojnu skupinu trgovaca, što je doprinelo razvoju i jačanju njihove zajednice i na kulturnom planu. Dunavom, Savom i Kupom roba je tako npr. transportovana od Banata do Karlovca, a odatle drumom do Rijeke – ili Dunavom do Beča.

Karlo VI 1718 priznaje autokefalnost Beogradske mitropolije čime srpska pravoslavna crkva biva podeljena na tri centra – Beogradsku: Mojsije Petrović, Karlovačku: Vićentije Popović Hadži-Lavić (u Habsburškoj monarhiji) i Pećku mitropoliju: Mojsije Rajović (u Ottomanskom carstvu).

Po proglašenju Trsta i Rijeke za slobodne luke 1719. pod Karлом VI osniva se *Privilegovana orijentalna kompanija* (*Privilegierte Orientalische Kompagnie*) sa dozvolom za trgovinu na osmanskim teritorijama. Priviligeje koje zadobivaju pravoslavni stanovnici Rijeke omogućavaju im trajno naseljavanje i zadobijanje građanskih prava i obaveza, stavljaju se pod juridikciju Carstva (izuzimajući verska pitanja) i obavezuju se da o svom trošku razvijaju trgovinu i ustaju u odbranu Carstva. U prilogu navodimo neke od dokumenata koji će biti predmetom istraživanja: *Kaiserl. Patent, und Publikation der Ausrichtung des freien Seehafens zu Port-Re, und daß allen, so auf den Österreichischne Meerküsten und Porten sich befinden, oder künftig sich daselbst etablierten wollen, verstattet sein solle, das Commercium frei zu treiben, d. d. Wien, 21. Jun. und publiciert vom Ober=Amt d. d. 31. Dec. 1717.* // *Ober=Amtl. Patent wegen der Schiffahrt durch Adriatische Meer, d. d. 8. April, 1718.* // *Ober=Amtl. Patent wegen Beförderung des Commercii durch den Hafen Fiume. D. D. Wien, 31. Mart. 1719.* Rad ima za cilj da na osnovu Bečkih arhivalija prve polovine 18. veka doprinese saznanjima o pravoslavnoj riječkoj opštini ovoga doba – kako u oblasti ekonomskog, tako i kulturnog i političkog razvoja zajednice.

Gordana Ilić Marković, studiji klasične filologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu i slavistike i japanologije na Univerzitetu u Beču. Magistarski rad na Odseku za slavistiku Bečkog univerziteta. Disertacija na Odseku za lingvistiku Bečkog univerziteta – lingvističko-istorijska diskursna analiza jezika propagande Prvog svetskog rata u austrougarskoj i srpskoj štampi i književnosti i austrougarska jezička politika u okupiranoj Srbiji (1915-1918). Zaposlena na Odseku za slavistiku Bečkog univerziteta. Glavne oblasti istraživačkog rada: kontaktna lingvistika, višejezičnost, jezička politika, metodika nastave strang jezika, južnoslovensko-austrijske jezičke i kulturne veze, kulturološka i socijalna istorija Prvog svetskog rata.

Nenad Labus

Ministarstvo Republike Hrvatske,
Uprava za zaštitu i očuvanje kulturne baštine,
Konzervatorski odjel u Rijeci
nnlabus@gmail.com

KUĆE I DUĆANI PRAVOSLAVACA U RIJECI POTKRAJ XVIII. STOLJEĆA

Za pravoslavce u XVIII. stoljeću u literaturi se obično govori kako je riječ o dobrostojećim trgovcima koji su doselivši u Rijeku izgradili ili kupili kuće. Međutim, svaki pokušaj pronalaženja konkretnijih podataka u literaturi neslavno završava. Ovaj rad pokušava dati što više konkretnih podataka iz arhivskih izvora. Podaci koji slijede su navedeni prema uvodu u sumarni arhivski inventar, koji je 1990. godine napisao autor ovih redaka povodom uređivanja građe fonda „Zemljišno-knjižni ured Rijeka”. Dokumenti o prometu nekretnina upisivani su u notarske knjige gradskog kancelara Rijeke, koje se danas čuvaju u fondu „Općina Rijeka“ (JU-2) i nose oznake od broja 88 dalje, za ovaj rad od značaja možda knj. 120, te 135, 137-146. Prema Carskoj naredbi od 29. 8. 1777. (objavljena na Kapetanskom vijeću 18. 10. 1777.) u Rijeci su uvedeni mađarski zakoni, pa su u skladu s njima uknjižbe odobravane na sjednicama Kapetanskog vijeća (prva je održana 18. 10. 1777.), a zatim obnarodovane u gradskoj loži (cf. Kobler 1978:105 i knjiga 75 fonda Zemljišno-knjižni ured Rijeka). Odluke vijeća, zajedno s dokumentima na kojima se zahtjev za uknjižbu temeljio, upisivane su u posebne knjige, označene slovima abecede: A-Z. Za potrebe ovog rada značajne su knjige broj 75-79 označene kao knjige A-E. Naknadno su uz njih izradjena i imensa kazala za period 1777.-1847. (v. knjige 151-152, te popis 901/9). Od pomoćnih knjiga iz istog fonda od značaja su još knjige 132-135, 155, 158. Prvi popis nekretnina u posjedu žitelja Rijeke i njenih podopćina proveden je 1784. godine. Tad su u knjigu

gradske blagajne (fond JU 2, knjige 129 i 130) upisani podaci o veličini i približnoj vrijednosti zemljišta, te imena posjednika (cf. Kobler 1978:104).

Nenad Labus, (1953.) je konzervator i arhivist, prof. opće lingvistike i ruskog jezika i književnosti. Od samih početaka surađuje s „Artefaktima” i učestvuje u projektu izdavanja pravoslavnih matičnih knjiga, koje je pročitao i prepisao te opremio imenskim i mjesnim indeksima. Inače, bavi se lokalnom povijesti Rijeke, rodoslovljem i heraldikom.

Marko Medved

Teologija u Rijeci – Katolički bogoslovni
fakultet Sveučilišta u Zagrebu
markofelix@yahoo.com

KATOLIČKA CRKVA U RIJECI U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA

Izlagač će iznijeti glavne značajke života Katoličke crkve u prvoj polovici 18. stoljeća u gradu Rijeci. Opisat će se crkveni objekti u Rijeci, posebice središte župe Uznesenja Marijina, zajedno sa strukturama koje su ondje djelovale – župnikom, Zbornim kaptolom i Arhiđakonom. Objasnit će se pitanje biskupijske pripadnosti Rijeke Pulskoj biskupiji, kao i nepostojanje dijecezanskoga središta u gradu. Rad će donijeti presjek prisustva i djelovanja redovničkih zajednica: muških (augustinци, kapucini, isusovci) i ženskih (benediktinke). Ukazat će se na obrazovne institucije koje u tome vremenu, uz današnju katedralu sv. Vida, drže isusovci i koja postaju žarištima kulture. Osim gimnazije, u razdoblju koje se uzima u obzir, Družba Isusova drži i prvu riječku visokoškolsku ustanovu, iz koje vuče korijene današnje Sveučilište u Rijeci. Ukazat će se na glavne značajke duhovnosti i pobožnosti tadašnjeg katoličanstva, kao i na osnovna teološka strujanja. Istaknut će se i neke riječke katoličke ličnosti koje se uspinju do europskih sveučilišnih katedri. Iako grad Rijeka u tome vremenu obuhvaća isključivo zapadnu stranu Rječine, iznijet će se i osnovne značajke crkvenog života na Trsatu i tamošnjih franjevaca.

Marko Medved, docent na katedri crkvene povijesti Teologije u Rijeci – Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Doktorirao je na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta Gregoriana (2007.). Arhivar je Riječke

nadbiskupije i glavni i odgovorni urednik *Riječkog teološkog časopisa*. Izdao je knjige *Riječka Crkva u razdoblju fašizma. Nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelji* (2015.) i *Povijest Župe svetoga Mateja Viškovo* (2015.), a uredio zbornik radova *Drag, vjeran i revan pastir. Život i djelo nadbiskupa Antona Tamaruta* (2011.). Autor je brojnih članaka u domaćim i inozemnim znanstvenim časopisima.

Bojan Mitrović

Università degli studi di Trieste

bojanmitrovic555@gmail.com

PRAVOSLAVNI RIJEČANI I PRAVOSLAVNA OPŠTINA U RIJECI U ARHIVU SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVENE OPŠTINE U TRSTU (1751-1918)

Povelja kojom je osnovana Pravoslavna opština u Trstu izdata je 1751., pune 32 godine posle osnivanja Pravoslavne opštine u Rijeci. Osim toga, tršćanska Opština je još narednih tridesetak godina bila zajednička, Ilirsko-Grčka, a do razdvajanja je došlo tek 1781. Ipak, zahvaljujući naglom rastu grada, investicijama koje su ulagane u luku, kao i prilivu pravoslavnih imigranata, pre svega iz Boke Kotorske, Hercegovine i južne Dalmacije, Pravoslavna opština u Trstu se brzo razvijala i postala važan kulturni i ekonomski faktor u ovom gradu. Ovaj će referat nastojati da sagleda odnos ove „mladje sestre” na severnom Jadranu prema Riječkoj opštini, kako u pogledu zvaničnih odnosa ove dve crkvene institucije, tako i u pogledu prisustva pravoslavnih Riječana u Trstu, odnosno njihovog učešća u razvoju tršćanske pravoslavne opštine. Život pravoslavnih vernika u ova dva grada je bio usko povezan, pogotovo na početku XIX veka. Sveštenici su često prelazili iz Trsta u Rijeku i obratno, a opštine su se konsultovale po raznim liturgijskim pitanjima. Još zanimljivije nam se čine, međutim, lične priče koje se mogu naći u tršćanskem arhivu. Kako testamenti, kako i molbe za materijalnu pomoć od strane opštine čine odlične biografske izvore u kojima autor dokumenta skoro uvek daje prikaz svog života, i u tim prikazima, kako bogatih tako i siromašnih, možemo pratiti trajektorije života, najčešće vezanih za more, koje dosta često dodiruju i Rijeku i Trst, prostirući se dalje, duž celog Jadrana i Sredozemlja.

Analiza ove vrste neobjavljenih i, najčešće, neobradjenih izvora činiće osnovicu ovog izlaganja.

Bojan Mitrović, nezavisni je istraživač povijesti Jugoistočne Europe koji je radio na nekoliko povjesnih tema 19. i 20. stoljeća kao što su povijest institucija i politička povijest, intelektualna povijest i povijest historiografije, urbana, društvena i ekonomska povijest, kao i vjerska povijest te povijest vjerskih manjina. Nedavno je, u suradnji s Marijom Mitrović, objavio publikaciju *History of Serbian Culture and Literature*. Njegovo geografsko područje interesa uglavnom obuhvaća bivšu Jugoslaviju i Bugarsku, ali je također istraživao i povijest Italije tijekom 70tih godina 20. stoljeća, te povijest Trsta u 19. stoljeću i Srba u Trstu.

Nenad Ninković

Filozofski fakultet u Novom Sadu

nenad.ninkovic@ff.uns.ac.rs

JURISDIKCIJA KARLOVAČKE MITROPOLIJE NA PODRUČJU KRALJEVINA HRVATSKE, SLAVONIJE I DALMACIJE DO 1815. SA POSEBNIM OSVRTOM NA RIJEKU I TRST

Prisustvo pravoslavaca na području Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije bilo je evidentno od vremena prodora Osmanskog carstva na Balkan, usled čega je došlo do pomeranja srpskog državnog jezgra ka Pomoravlju, a potom i migracija naroda u pravcu severa i zapada. Već u XV veku je bilo dosta pravoslavnih vernika po južnim obodima Kraljevine Ugarske, a kako se približavala osmanska opasnost broj im je rastao, posebno iza Mohačke bitke. Njihovo prisustvo je dovelo do organizovanja crkvenog života i stvaranja eparhije Pećke patrijaršije, izvan granica Osmanskog carstva – Marčanske ili Vretanijske episkopije. Veliki bečki rat je pored migracija i promena granica doveo do stvaranja nove mreže srpskih episkopija na području Habzburške monarhije. Ovaj proces je obuhvatio i Hrvatsku, ali nije bio izведен onako kako se nadao patrijarh Arsenije III. Na početku XVIII veka na prostoru Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije duhovnu vlast su imali mitropolit Atanasije Ljubojević i patrijarh. Prvojerarh je uz to upravljao crkvom preko brojnih egzarha koje je slao gde god je to mislio da je potrebno. Tek posle Krušedolskog sabora (1708) i Satmarskog mira (1711) stekli su se povoljniji uslovi da se izgradi čvrsta crkvena organizacija, ali upražnjeni mitropolijски tron u Sremskim Karlovциma taj posao je ostavio neobavljenim do 1713. Na Saboru koji je izabrao mitropolita uspostavljene su nove episkopije, Plaška (Karlštadska) i Kostajničko-zrinopoljska, koje su pored Pakračke obuhvatile većinu Hrvatske, Slavonije i deo Primorja. Kada je 1732. doz-

voljeno osnivanje Severinsko-marčanske episkopije našli su se svi Srbi, pod jurisdikcijom Karlovačke mitropolije koju je na prostoru Hrvatske činilo četiri dijeceze. Ipak, u narednim decenijama ne samo da je došlo do racionalizacije broja eparhija na dve, nego je na zahtev hrvatskih staleža Ugarska skupština donela 46. zakonski član 1741. kojim se utvrđuje da se u Kraljevinama ne može tolerisati druga vera osim katoličke, što je ostala jabuka razdora između staleža i jerarhije naredne tri decenije. Uz česte sukobe tokom pokušaja unijačenja srpska jerarhija je uspela da sačuva većinu područja i ljudi pod svojom jurisdikcijom, a povremeno da pokaže inicijativu da je proširi. Pravi izazovi su došli u vreme promena granica tokom formiranja Ilirskih provincija koja je menjala jurisdikciju Karlovačke mitropolije. Izgradnja crkvenih opština i duhovne vlasti tokom XVIII veka pokazala je i neke specifičnosti što se može očitovati na primeru Rijeke i Trsta, koji su postepeno uključivani u sastav Karlovačke mitropolije. Kako je u gradskim centrima bilo uvek pored srpskog i grčkog pravoslavnog stanovništva, situacija je mogla biti složena, jer nastojanje da se izgradi sopstvena crkvena opština je neminovno vodilo u kontakte sa prvojerarhom Karlovačke mitropolije koji je bio Srbin, što grčka zajednica nije uvek rado prihvatala. Ipak, ista vera kojoj su pripadali dovoljno ih je približila da su zajedno radili na potvrdi svog položaja i izgradnji crkvenih opština. Kako se sve ovo u Habzburškoj monarhiji nije moglo da postigne bez pristanka Dvora, najlakše je bilo raditi sve u savezu sa mitropolitima koji su na kraju uspeli da ove dve gradske opštine uključe u sastav Mitropolije, čime su olakšali duhovi život pravoslavaca i očuvali njihov verski identitet.

Nenad Ninković, (1983) po završetku Gimnazije u Sremskoj Mitrovici, studirao je istoriju na Odseku za istoriju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, gde je diplomirao (tema: Razvoj Vojne granice u prvoj polovini XIX veka, 2007), masterirao (Srpsko školstvo u karlovačkoj mitropoliji 1790-1812, 2009) i doktorirao (Politička i kulturna delatnost mitropolita Pavla Nenadovića, 2015). Od 2008. zaposlen na Odseku za istoriju u Novom Sadu, kao saradnik (2008-2010), asistent (2010-2016) i docent (2016). Bavi se istorijom Srba od XVI do XIX veka.

Jovan Pešalj

Institut für Wirtschafts- und
Sozialgeschichte, Department
of Economic and Social History,
Universität Wien
jovan.pesalj@univie.ac.at

PREKOGRANIČNE MIGRACIJE OSMANSKIH TRGOVACA SREDINOM OSAMNAESTOG Veka

Istraživanja osamnaestovkovnih migracija iz Osmanskog carstva u Habzburšku monarhiju su uglavnom bila usmerena na dve grupe migranata: imigrante, koji su prelazili granicu da se tamo nasele za stalno, i na poslovne ljude, pre svega pravoslavne trgovce, koji su se doseljavali u austrijske i ugarske pokrajine da tamo borave privremeno, od nekoliko meseci do nekoliko godina. Zahvaljujući popisima i sačuvanim lokalnim arhivama danas znamo više o pojedinim zajednicama pravoslavnih trgovaca u austrijskim i ugarskim pokrajinama. Teško je proceniti njihov ukupan broj, koliko su često dolazili i vraćali se i kakvo je bilo njihovo učešće u ukupnom broju migranata koji su prelazili osmansko-habzburšku granicu. Pomoću dosad nekorишćenih izvora, registara osmanskih migranata u pograničnim karantinima, u radu pokušavam da procenim koliko je migranata svake godine prelazilo habzburško-osmansku kopnenu granicu u drugoj polovini osamnaestog veka, koji procenat su činili trgovci i koliko su bili mobilni.

Jovan Pešalj, 9/2002. diplomirani istoričar, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu. 2003.-2004. vojni rok. Od 3/2005. asistent na Odjeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. 3/2008. magistar istorijskih nauka, Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu (*Jugoistočna politika Austrije 1699-1718*. Magistarski rad odbranjen 26. 2008. na Univerzitetu u Beogradu). Od 5/2009. doktorsko istraživanje Habzburško-osmanska granica i kontrola horizontalne

mobilnosti, 1739.-1791., Univerzitet u Beogradu. 02/2010.-05/2010., 8/2010., 8/2011. boravak i istraživanje na Institutu za istoriju Univerziteta u Beču. Stipendija Saveznog ministarstva nauke Republike Austrije

Izbor iz bibliografije: „*Između врача и лекара: обељежја здравствене културе.*” у: Fotić, A. (ur.). *Privatni живот у српским земљама у освите модерног доба*. Clio. Beograd, 2005., 475-504; *Istorijski izveštaj o Požarevačkom miru Vendramina Bjankija*. Narodni muzej Požarevac. Požarevac, 2008. (komentari); „*Early Eighteenth Century Peacekeeping: How Habsburgs and Ottomans Resolved Several Border Disputes after Carlowitz.*” у: Mitev, P. – Parvez, I. – Baramova, M. – Racheva V. (ur.). *Empires and Peninsulas Southeastern Europe between Carlowitz and the Peace of Adrianople, 1699-1829*. Lit Verlag. Berlin, 2010., 29-42; „*Nadzor i kontrola stranaca u 18. veku: slučaj Habzburške monarhije.*” у: *Beogradski istorijski glasnik*. 2. Beograd, 2011., 177-190; *The Peace of Passarowitz 1718*. Central European Studies, West Lafayette, IN: Purdue University Press. 2011. (uredio zajedno sa Charlesom Ingraoom i Nikolom Samardžićem) „*Making a Prosperous Peace. Habsburg Diplomacy and Economic Policy at Passarowitz.*” у: Ingrao, Charles – Samardžić, Nikola – Pešalj, Jovan (ur.). *The Peace of Passarowitz 1718*. West Lafayette, IN: Purdue University Press. 2011., 141-157.

Radovan Pilipović

Arhiv Srpske pravoslavne crkve Beograd

prijan079@gmail.com

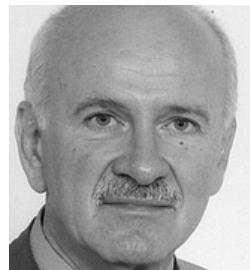
RUSKA CRKVENA EMIGRACIJA NA PODRUČJU EPARHIJE GORNJOKARLOVAČKE 1920.-1940. GODINE

Autor raspravlja fenomen verskog života ruskih emigranata pravoslavne vere koji su nakon Oktobarske revolucije i građanskog rata u Rusiji, napustili svoju domovinu i utočište od boljševičke vlasti, sa kojom se nisu slagali, potražili u Kraljevini SHS / Jugoslaviji. Poznato je da je Srpska pravoslavna crkva pružila gostoprимство visokoj jerarhiji Ruske pravoslavne crkve koja je bila deo „bele“ političke emigracije. Sremski Karlovci, centar crkvenog života pravoslavnih Srba Habzburške monarhije od 1690. do 1918. godine, postao je stecište svih sabora Ruske pravoslavne zagranične crkve, počevši od 1921. godine. Eparhija gornjokarlovčka, pored ostalih eparhija Srpske pravoslavne crkve, kao većih crkveno-administrativnih jedinica, primila je određeni broj ruskih sveštenika koji su postali aktivni u srpskoj crkvenoj službi. Takođe, u radu se, na osnovu arhivske građe posmatra izgradnja i organizovanje parohijskog života ruske kolonije u primorskom mestu Crikvenica. Ruski emigrantski talas posle 1920. godine nije mimošao ni Eparhiju gornjokarlovčku, jednu od najzapadnijih dijeceza (vladičanstava, episkopija) istočno-pravoslavne verske hemisfere, u jednom kontinuiranom dodiru sa rimokatoličkim kulturnim krugom, što je kroz svojevrsna prožimanja dalo nove sadržaje istoriji crkve i religije na pomenutom tlu.

Radovan Pilipović, rođen je 22. avgusta 1979. u Beogradu, gdje je završio Osnovnu školu i Gimnaziju 1998. godine. Diplomirao je na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2007, a kasnije je odbranio i master rad „Pravoslavlje u Čehoslovačkoj 1918-1942“ 2010. godine. Doktorand je na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Bavi se društvenom i političkom istorijom srpskog naroda i Srpske pravoslavne crkve 19. i 20. veka. Radio je od 2007. do 2012. kao bibliotekar Srpske Patrijaršije, a od 2012. je na mjestu direktora Arhiva Srpske pravoslavne crkve. Oženjen je suprugom Irenom sa kojom ima četvoro djece: Kseniju (11), Sofiju (10), Alimpiju (6) i Dimitrija (šest mjeseci).

Drago Roksandić

Odsjek za povijest / Centar za
komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
drago.roksandic@ffzg.hr

RIJEKA 1717. – 1815.: PRAVOSLAVNI U STOLJEĆU PORTO FRANCO

Povijest moderne Rijeke, uvjetno rečeno, počinje imperijalnim impozacijama, „odozgo”, tj. aktima Karla VI./III. kojima, ukidajući mletački monopol, proglašava Jadransko more slobodnim za plovidbu i, iste, 1717. godine, odobrava naseljavanje i jamči slobodu vjeroispovijesti pravoslavnima u „zemljama našeg Austrijskog primorja, bilo u staroj ili novoj Kraljevici (Porto Re) ili u kraju koji se zove Vinodol, ili također pokraj našeg grada Rijeke, zvanog Kod Svetog Vida”. Vladarevo proglašenje Trsta i Rijeke slobodnim lukama 1719. godine, slijedi istu logiku, legitimnu nakon Požarevčakog mirovnog ugovora 1718. godine. Nizom drugih imperijalnih i regalnih impostacija sve do Bečkog kongresa 1814./1815. godine, rijetko je koji drugi grad u Habsburškoj Monarhiji tako često mijenjao svoj pravni status – uvijek u vezi s makrohistorijskim aspektima razvitka Rijeke. Nasuprot tome, rijetko je koji drugi grad – koristeći šanse protokapitalističkog razvitka, toliko razvio svoje urbane potencijale kao Rijeka u istom vremenskom razdoblju, neovisno o političko-upravnim diskontinuitetima. Status pravoslavnih u Rijeci od 1717. do 1781. godine primarno je bio reguliran dvorskim aktima, što znači, redovito re-interpretiran/limitiran na svim nižim razinama vlasti u promjenljivim konkretnohistorijskim kontekstima. Od 1781. do 1790. godine, u epohi Josipa II., pravoslavni u Rijeci ostvaruju najveći socio-konfesionalni napredak u urbanom usponu Grada, da bi nakon vjeroispovijedne emancipacije u Ugarskoj i Banskoj Hrvatskoj 1791./1792. godine započeti

napredak bio ubrzan u razmjerima bez presedana. Međutim, ciklus protufrancuskih revolucionarnih i imperijalnih ratova te razdoblje francuske vlasti u Rijeci (1809.–1815.) – koliko god otvarali nova poimanja ljudskih sloboda, uključujući i vjeroispovijedne – decimirali su ućincima kontinentalnih i pomorskih blokada riječku pravoslavnu općinu.

Drago Roksandić, (Petrinja, 1948.) redovni je profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, predstojnik Katedre za povijest Srednje i Jugoistočne Europe, voditelj Ranonovovjekovnog modula Diplomskog studija i nositelj poslijediplomskog doktorskog kolegija „Teorije i metode u modernoj i suvremenoj historijskoj znanosti“. Voditelj je projekta „*Triplex Confinium*“ (od 1996.) i fakultetskog Centra za komparativnohistorijske i interkulturne studije (od 2014.), programa „Desničini susreti“ (od 2005.) te projekta Europske unije „Jankovic Castle“ (2011. – 2014.). Član je projekta „Phantomgrenzen“ na Sveučilištu Humboldt. Član je i Hrvatskog društva pisaca. Vidi: H. Petrić, „Živjeti *Triplex Confinium* (u povodu 60. godišnjice rođenja prof. dr. sc. Drage Roksandića)“, *Ekonomski i ekohistorija*, vol. 4, br. 4, 2008., 151–231 i <http://kula-jankovica.unizg.hr>. Novija izdanja, pored ostalih: Drago Roksandić, Vlatka Filipčić Maligec, *Kultura hrvatskog antifašizma*, Zagreb 2016.; *UNIN-u i Danasu*, Zagreb 2011.; Daniel Baric, Jacques Le Rider, Drago Roksandić (ur.), *Mémoire et histoire en Europe centrale et orientale*, Rennes 2010. Nositelj je dva francuska odličja: časnik reda akademске palme (*Officier dans l'Ordre des Palmes Académiques*, 2004.) i časnik nacionalnog reda za zasluge (*Officier dans l'Ordre National du Mérite*, 2014.).

Marko Šarić

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
marko.saric2@zg.t-com.hr

**IZAZOVI PERIFERIJE:
SRPSKO PRAVOSLAVLJE
NA SJEVERNOM JADRANU
U RANOM NOVOM VIJEKU**

Sjeverni Jadran (prostor sjeverno od linije Ancona-Zadar) područje je u kojem se dodiruju Sredozemlje, Srednja Europa i zapadnobalkanski (dinarski) prostor. U ranoj moderni politički nositelji tih pojmovnih atribucija bili su Mletačka Republika, Habsburška Monarhija, te periferno Papinska država i Osmansko Carstvo (Obrovac i vrlo kratkotrajno Karlobag). Kulturna geografija toga prostora od XVI. stoljeća obogaćena je i sve većim prisustvom pravoslavnokršćanske komponente, pogotovo one srpske provenijencije koja je migracijski a samim time i demografski dominirala. Kao i u svakom perifernom prostoru, srpskoprvoslavne zajednice su se i ovdje kroz više stoljeća suočavale s ozbiljnim izazovima očuvanja svoga vlastitog crkvenog uređenja i konfesionalnog identiteta. U razdoblju baroka istočnojadranska obala, kako mletačka tako i ona habsburška, doživljavala se kao posljednji katolički „zapadni“ limes pred osmansko-islamskom prijetnjom s Istoka, odnosno kao područje rimskog eklezijalnog ekskluziviteta i duhovnog monopola. Doseljene srpskoprvoslavne zajednice suočile su se tako s problemom uključivanja u novu sociokulturalnu sredinu, koje je bilo opterećeno ponajprije pritiscima katoličko-obnoviteljskog prozelitizma ali i različitim državnim intervencijama u njihova uglavnom vlaška (morlačka) društva stolarskih autonomija. Pa ipak, kulturni dodiri i dijalektika pograničja imali su i pozitivnih učinaka koji će doduše jasnije biti vidljiviji tek u XVIII. stoljeću (primjerice europsko obrazovanje i stvaranje protogradanskog

sloja). Ima indicija da je pravoslavni element bio prisutan već unutar grupacije tzv. „Vlaha Istrie” koji su se 1528. iz sjeverne Istre (Kras, Učka) povratili na osmanski teritorij oko Obrovca. U svakom slučaju Morlaci „srpske vjere” (gente di fede serviana et eretica) na području Velebita spominju se prvi put iste 1528. Srpskopravoslavni element bio je više-manje prisutan i u bunjevačkim (krmpotskim) migracijama, u prvoj polovini XVII. stoljeća, potom u još uvijek slabo istraženoj seobi iz 1642. u Senjsku Dragu, te u naseljavanju Karlobaga 1683. godine. Većina navedenih migracija nije popraćena crkvenom infrastrukturom (prisustvo rijetkih mirskih svećenika nije uvijek predstavljalo pouzdano jamstvo očuvanja konfesionalnog identiteta), tako da su završavale u raznolikim spontanim ili planski usmjeravanim konverzijama i akulturacijama. Treba naime voditi računa da u interkonfesionalnim relacijama nisu uvijek imali presudnu ulogu samo crkveni ustroj i institucionalna prisutnost, već i elementi narodne pobožnosti a s njima i povezani fenomeni vjerskih sinkretizama i nekonvencionalnosti. Manastir Gomirje u Gorskem kotaru, najzapadnije središte srpskopravoslavne duhovnosti, utemeljen početkom XVII. stoljeća, nije bio u mogućnosti efektivno pokrивati golemi prostor od Tršćanskog zaljeva i Istre na zapadu, do Žumberka i Karlovca na istoku, odnosno, od istarskog Krasa na sjeveru do Podgorja i Like na jugu. Isto vrijedi i za manastir Krupu na Velebitu, osnovan negdje krajem XVI. stoljeća, koji je bio previše udaljen, a time i nemoćan da utječe na vjerska zbivanja u širokom prostoru imperijalnog višegraničja, od duboke Bukovice do Gorskog kotara i istarskog poluotoka. Grčka pravoslavna parohija sv. Nikole u Puli (1579.-1785.) nije pak uspjela okupiti brojne srpskopravoslavne doseljenike u Mletačkoj Istri koja je tako postala svojevrsna talionica pravoslavlja (Limska Draga, Krnica, Medulin, Premantura). Izuzetak je dakako Peroj (naseljen 1657.) ali i njegova parohija sv. Spiridona dugo je vremena smatrana tek „unijatskom” crkvom. Pokušaj institucionalnog etabliranja pravoslavlja u Podgorju i Primorju kroz osnivanje manastira u Senjskoj Drazi kao dijela bratstva gomirskog manastira, završio je 1670. neuspjehom, odnosno prodajom manastirskog imanja (nimalo slučajno taj se događaj duboko usjekao u kolektivno sjećanje okolnih katoličkih Bunjevaca koji i do danas pamte predaje o kaluđerskim „stavnovima” i „ćelijama” u Drazi). Time je srpskopravoslavno stanovništvo u Podgorju izgubilo svoje potencijalno duhovno uporište. Zbog toga su vjerske konverzije srpskopravoslavnih Vlaha na katoličanstvo izrazita

pojava u cijelom Podgorju, naročito u njegovu habsburškom dijelu. Iz katoličkih izvora XVII. i početka XVIII. stoljeća (Benedikt Vinković 1641., senjski biskup Martin Brajković 1700.), saznajemo za te vjerske konverzije koje se odvijaju na cijelom naseobenom području od Podgorja i okolice Senja do Istre i Krasa. Zanimljiva je u tom kontekstu i činjenica da upravo u prostoru takvih vjerskih konverzija i snažne katoličke obnove, početkom XVIII. stoljeća nastaje marijansko hodočasničko središte na Krasnom. Izuzetak predstavlja mletački dio Podgorja, odnosno selo Tribanj-Šibuljine nedaleko Starigrada-Paklenice, gdje se održala srpskopravoslavna konfesija, zahvaljujući ponajprije uspostavi parohije i crkvene općine. Razdoblju podređenosti i obespravljenosti počeo se nazirati kraj tek od 1750-ih u vrijeme reformi carice Marije Terezije i naročito od 1781. kada je austrijski car Josip II u duhu svojih prosvjećenoapsolutističkih reformi proklamirao vjersku toleranciju (na bivšim mletačkim posjedima to će se dogoditi tek nastupom imperijalne Francuske). Tada male kolonije srpskih trgovaca („Sarajlje”, „Trebinjci”, „Bokelji”, „Cincari”) uspjevaju osnovati parohije i crkvene općine u Trstu 1751. (sv. Spiridon) i na Rijeci 1785. (sv. Nikolaj) koji uskoro postaju snažna uporišta ekonomskog ali i kulturnog života srpskog građanstva u nastajanju, i to na krajnjoj točki etničke isturenosti. O toj nevjerojatnoj vitalnosti mladih srpskih urbanih zajednica, koje su bile takoreći bez ikakvog biološkog i kulturnog uporišta u zaleđu, upečatljivo svjedoči i Vuk Stefanović Karadžić kada za Trst i njegovu „srpsko-ilirsku” zajednicu kaže da je to „najznačajnija primorska opština naroda našega; po broju duša može biti i najmanja, ali po bogatstvu prva u svome narodu.” Ovdje dakako spada i Venecija koja i pored svoga tradicionalnog nepovjerenja u „šizmatike” i njihove duhovne centre izvan granica Republike, kao i promicanja „unijatstva” (ujedno i većoj naklonosti prema bogatijim grčkim i armenskim u odnosu na siromašnije srpske zajednice) u XVIII. stoljeću postaje važno središte srpskopravoslavne kulture, naročito knjižarstva i izdavaštva (tiskara Grka Dimitirja Teodosija u periodu od 1761.-1802. objavljuje 72 srpske knjige, „Slavenoserbskij magazin” Zaharije Orfelina iz 1768. itd.). Stoga je pomalo paradoksalna činjenica da, u odnosu na druga područja, gradovi na sjevernom Jadranu od druge polovice XVIII. stoljeća pružaju veće mogućnosti očuvanja konfesionalne i kulturne prepoznatljivosti Srba, dok su ruralne sredine, uz izuzetak dvije-tri parohije, bile potpuno izgubljene za srpsko paroslavljje.

Marko Šarić, (Zagreb, 1971.) diplomirao je 1998. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2001. radi kao znanstveni novak u Zavodu za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na projektu *Triplex Confinium: hrvatska višegraničja u euromediteranskom kontekstu*. Magistarski rad *Dinarski Vlasi između Osmanskog Carstva i Venecije: povijest pravnih institucija jednog kraljevskog društva (16.-17. stoljeće)* obranio je 2005., a doktorsku disertaciju *Vlasi na Tromedi: suživot u sukobima u graničnim društvima i kulturama Morlakije (16.-17. stoljeće)* 2010. Specijalistički interes usmjeren mu je na regionalnu povijest Srednje i Jugoistočne Europe te Sredozemlja u ranom novom vijeku, s naglaskom na društvenu i kulturnu povijest vlaških (morlačkih) zajednica i vojnokraljevskih sustava na imperijalnom višegraničju. Sudjelovao je na više međunarodnih i znanstvenih skupova, kolokvija i okruglih stolova. U okviru znanstveno-istraživačkog rada istraživao i u inozemnim arhivima. U sklopu projektnih aktivnosti Triplex Confiniuma surađuje i na drugim znanstvenim projektima.

Izbor iz bibliografije: „*Turska osvajanja i ekosistemske tranzicije u Lici i Krbavi na prijelazu iz kasnog srednjeg vijeka u rani novi vijek (15.-16.). st.*” u: *Triplex Confinium (1500-1800): ekohistorija. Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru.* (ur. Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec, Vinka Glunčić Bužančić), Književni krug, Zavod za hrvatsku povijest, Split-Zagreb, 2003., 243-250 str.; „*Inter-confessional Relations and (In)tolerance among the Vlachs (16th-17th Centuries).* in: *Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium. Approaching the „Other“ on the Borderlands Eastern Adriatic and beyond 1500-1800.* (ed. Egidio Ivetic, Drago Roksandić), Cleup, Padova, 2007., 181-194. str.; „Bunjevci u ranome novom vijeku. Postanak i razvoj jedne predmoderne etnije.” u: *Živjeti na Krivom Putu. Svezak I.* (ur. Milana Černelić, Marijeta Rajković, Tihana Rubić), FF press, Zagreb, 2008., 15-43. str.; „*Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14.*” u: *Identitet Like: korijeni i razvitak. Knjiga I.* (ur. Željko Holjevac), Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar”, Zagreb-Gospic, 2009., 327-384. str.; „*Planine i morlački svijet u Dalmaciji: ekohistorijski osvrt.*” u: *Ekonomika i ekohistorija. Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša.* Vol. VI., br. 6, Zagreb, 2010., 55-94. str.; „*Osmanski korijeni Gospića: nahija Novi u XVI. i XVII. stoljeću.*” u: *Povjesni prilozi 42.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2012., 215.-248. str.; „*Dositejevo viđenje Dalmacije i fenomen morlakizma: prilog historijskoj imagologiji*” u: *Povjesni prilozi 46.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., 223.-256. str.; „*Seoba Bunjevaca u Podunavlje 1607. godine u svjetlu osmanske politike prisilnog preseljenja stanovništva (sürgün).*” u: *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu.* FF Press, Zagreb, 2014., 31.-77. str.; „*Višegraničje i modeli kulturne povijesti: izazovi i perspektive kulturnopovijesnog istraživanja vojnih krajina u ranom novom vijeku.*” u: *Franz Vaniček i vojnokraljevska historiografija.* (ur. Robert Skenderović – Stanko Andrić), Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavo-

nije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2017., 39.-57. str.; „*Etnokulturna kretanja u srednjem Pounju u ranom novom vijeku s posebnim osvrtom na bivšu općinu Zavalje.*“ u: *Podplješivički graničari*. Zbornik radova: povjesni prikaz podplješivičkih sela. Zavalje-Zagreb, 2017. 13.-56. str.

Isidora Točanac Radović

Istorijski institut Beograd

i.tocanac.radovic@gmail.com

RIJEKA I KARLOVAČKA MITROPOLIJA U 18. I POČETKOM 19. Veka

Rad je posvećen vezama između pravoslavne opštine u Rijeci i Karlovačke mitropolije tokom 18. i početkom 19. veka. Od osnivanja pravoslavne opštine 1717. godine Grčki trgovci, koji su je većinom i činili, bili su okrenuti ka Beču i vladaru. U gradu čiji se status u okviru Habzburške monarhije menjao, u katoličkoj sredini, pod jakim pritiskom jezuita, daleko od pravoslavnog episkopa pod čijom su duhovnom jurisdikcijom bili, još dalje od karlovačkog mitropolita, zaštitu su tražili od vladara. Zato su većinu problema sa kojima se suočavala pravoslavna parohija pokušavali su da reše u direktnom obraćanju vladaru i državnim vlastima. Tek ponekad tražili su pomoć unutar Karlovačke mitropolije. Vremenom, kada su u Rijeku počeli da se doseljavaju Srbi iz centralnih krajeva Mitropolije počeo je da se menja i odnos pravoslavne opštine prema matičnoj crkvenoj organizaciji. Trgovci, posebno iz Srema i Bačke, dolaze u Rijeku sa sveštu o značaju Karlovačke mitropolije i nadležnog episkopa. Jačanjem njihovog uticaja u riječkoj opštini tokom 80-ih godina 18. veka, uspostavljaju se bliže veze sa Sremskim Karlovциma. To se ogleda, između ostalog, i u činjenici da je Rijeka 1790. u Temišvaru prvi put imala svog predstavnika na Narodno-crkvenom saboru Karlovačke mitropolije. Devedesetih godina 18. veka pravoslavna parohija u Rijeci uključena je i u popise eparhija Karlovačke mitropolije, što ranije nije bila.

Isidora Točanac Radović, rođena je u Beogradu 1972. godine. Diplomirala je na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, gde je odbranila magistarsku, a zatim i doktorsku tezu (2014). Zaposlena je u Istorijском institutu u Beogradu. Oblasť istraživanja kojom se bavi je istorija srpskog naroda u Habzburškoj monarhiji u 18. veku.

Izbor iz bibliografije: *Српски народно-црквени сабори (1718–1835)*, Beograd : Историјски институт 2008, 304 стр; *Реформа мреже прохија у Пакрачкој епархији током друге половине XVIII века // Зборник о Србима у Хрватској 10* (2016), 49–70; *Захтеви и жалбе Горњокарловачке епархије на Народно-црквеном сабору 1781. године*, Зборник о Србима у Хрватској 9 (2015), 99–133; *Српски календар верских празника и терезијанска реформа*, Зборник Матице српске за историју 91 (2015), 7–38; *Бачка епархија у другој половини XVIII века : реформисање мреже парохија*, Зборник Матице српске за историју 87 (2013), 87–108; *Парохије и свештенство Горњокарловачке епархије 1772. године: II – Банска крајина*, Мешовита грађа (Miscellanea) 34 (2013), 125–141; *Парохије и свештенство Горњокарловачке епархије 1772. године: I – Карловачки генералат*, Мешовита грађа (Miscellanea) 33 (2012), 183–197.

Ljubinka Toševa-Karpowicz

Neovisni istraživač,

Institut za fijumanologiju Rijeka

toseva@hotmail.com

RIJEKA 1717.-1746. – BORBA PROTIV PRIVILEGIJE KARLA VI.

Kada je Karlo VI. 9. lipnja 1717. godine povlasticom dozvolio da se izbjeglice s Peloponeza dosele u Rijeku, dobiju teren za izgradnju kuća, skadišta i crkvu za ispunjanje vjere sukladno obredima Istočne crkve Grčkog obreda, postupio je kao prosvećeni monarh i državnik u čijem je interesu bio gospodarski napredak ratom (protiv Turaka) iscrpljenog carstva. No, činovnici Dvorskog povjerenstva za trgovinu, Dvorske komore, sa sjedištem u Grazu, Donjeaustrijski savjetnici Komore u Grazu, stalno odlažu ispunjenje carskih zahtjeva, temeljenih na privilegiji sve do 1732. godine, tj. do vremena kada su pravoslavni vjernici zatražili dozvolu za izgradnju kamene crkve. Strategiji odugovlačenja i limitiranja djelokruga privilegije, koju su provodili carski činovnici, pridružuju se i riječki kapetani i kanonici koji u tom gradu imaju status savjetnika. Njihov otpor traje sve do smrti Karla VI., te se nastavlja u prvim godinama vladavine Marije Terezije. Kapetani, grof Adelmo Antonio Petazzi (?-1733.), a zatim posljednji riječki kapetan Franjo Karlo von Hohenwarth (1740.-1747.), uspjevaju, sa znanjem ili bez znanja carice, da pravoslavnima nametnu obvezu uplate pristojbi kao uvjet za podizanje (produžene) povlastice, što prvo doseljenike konačno uvjerava da nepovratno napuste Rijeku.

Ljubinka Toševa-Karpowicz, školovanje i stručno usavršavanje: 1. Filozofski fakultet u Beogradu, grupa za sociologiju 1965., 2. Magisterij na Fakultetu

političkih nauka u Beogradu 1981. na temu: Idejna i programska orijentacija D'Annunzijevog pohoda na Rijeku. U dva navrata dobivala stipendiju talijanske vlade za istraživanje u arhivama Italije (1981. i 1986.). Istraživala političku povijest Rijeke u slijedećim arhivima: Državni arhiv Rijeke, Arhiv Ministarstva vanjskih poslova Italije, Rim, Državni arhiv Italije, Rim, Arhiv Jugoslavije Beograd, Vojnoistorijski arhiv Beogradu, Arhivi u Washingtonu (zbirka CONSULAR Reports from Fiume, Hungary 1910-1912. National Archives, Washington, Dc. Record Group 85, 51698/7) zahvaljujući čemu je objavila knjige i članke. Doktorirala na Fakultetu za političke znanosti i novinarstvo u Ljubljani 1987. godine na temu: Riječki corpus separatum 1868-1924. Pokretač i jedan od utemeljitelja Udruge prijatelja Bugarske 2001. godine s ciljem difuzije znanstvenih dostignuća koje služe uzajamnom upoznavanju bugarskog i hrvatskog naroda. Udruga je organizirala čitav niz znanstvenih konferencija, te su njezini članovi gostovali kod bugarskih znanstvenih institucija. Objavila je katalog s povijesnim fotografijama iz Rusko-turskog rata 1877. Diplomatska ostavština Nestoroff, 2006. čiji su podaci objavljeni na portalu European library. Suradnik knjižnice Vrhovnog Savjeta 33° Sjeverne jurisdikcije u Washingtonu na izradi Masonskih časopisa 1738-2005. Sudjelovala na Trećoj međunarodnoj konferenciji o povijesti masonerije u Aleksandriji (SAD), 27-28 svibnja 2011. na temu: The Role of Masonic Lodges Sirius and Italia Nuova in the political History of Rijeka (1901-1926). Sudjelovala na svjetskom kongresu masonerije u Parizu 25-26. svibanj 2017. Sudjelovala u brojnim znanstvenim i inim skupovima na kojima je izlagala svoja istraživanja političke povijesti Rijeke. Navode se samo poslednji: Aleksandria (VA), SAD, Sofija 2012., Rijeka 28.04.2014. Pariz. Objavila više od pedeset članaka u stručnim i znanstvenim glasilima u Hrvatskoj, Srbiji i Njemačkoj. Objavila pet knjiga. Zadnja knjiga – Masonerija, politika i Rijeka 1785-1943. prevedena na engleski i objavljena u Washingtonu, izdavačka kuća Westphalia press. (<https://www.amazon.com/Freemasonry-Politics-Rijeka/Fiume-1785-1944/163391528N>). Dobitnica zlatne plakete grada Rijeke za 2015. godinu za promociju identiteta Rijeke na međunarodnoj razini.

Mihail Tritos

Teološki fakultet Aristotelovog
Univerziteta u Solunu

Vaios Kiritsis

vkiritsis@yahoo.gr

ISTOČNI ILIRIK, KAO OBLAST PRIHVATANJA HRIŠĆANSTVA U HRVATSKOJ

Istočni Ilirik oduvek je bio polje nesuglasica između carigradske i rimske crkve. Prestonica istočnog Ilirika bio je grad Thessaloniki, koji je to ostao do perioda Justinjana, kada je 535 god. p.n.e. premešten u Prvu Justinijanu da bi oživeo rodni grad tog cara. U Iliriku u IV veku postojale su tri glavne mitropolije, koje su zbog političke superiornosti tih gradova bile cenjene sa crkvene tačke gledišta. Pre svega, episkop Sardija imao je ugledno mesto u Iliriku. Ali je grad vrlo brzo izgubio svoj politički značaj zato što je sredinom tog veka grad Sirmijum preuzeo svu političku i crkvenu moć. Zbog toga mitropolit Sirmijuma smatran je prvim episkopom Iliričkim koji je imao široka mitropolitska prava, koja je zadržao do vremena Teodosija Velikog. Od Teodosija Velikog međutim, episkopu je ojačana pozicija u Iliriku i izvršio je veliki uticaj na crkvena pitanja. Njegovoj superiornosti doprinela je čak i politička vlast koju je preneo Teodosije sa Sardija u Thessaloniki-u gde je i apostolsko podretlo trona. Od tada, a naročito posle podele države 395 god. p.n.e. episkop postaje vrhovni mitropolit Istočnog Ilirika, imajući i prava eksarha zbog toga što je bio vladika suverenog trona i zadržava odlične odnose sa eksarhom Aleksandrije, u dogmatskim i kanonskim pitanjima. Ovo možemo zaključiti i zbog titule patrijarha koja prati episkopa Solunskog, prepisao je istoričar Teodoros u svedočenju Teofanusa. Titula koja je dodeljenja od vremena II ekumenskog sabora mitropolitima autonomnih tronova. Značajni hronološki datum na osnovu crkvenih situacija u Istočnom Iliriku

nesumnjivo je 732/733 god.p.n.e. kada se Istočni Ilirik otcepio od rimske patrijaršije i pripojio se carigradskoj patrijaršiji. Pape su pokušale da promene tu situaciju i da vrate Istočni Ilirik pod njihovu nadležnost. U ovom naporu dešavalo se mnogo istoriskih događaja koje analiziramo u našem uvodu.

Mihail Tritos, rođen je u gradu Metsovo oblast Epir 1951 godine. Završio je Bogosloviju u Atini, a potom Teološki i filoški fakultet u Atini. Na fakultetu Albert – Ludwings u Freiburgu u Nemačkoj studirao je Balkanologiju. Predavao je u školama i bio je direktor. Godine 1989 doktorirao je na Aristotelovoskom Univerzitetu u Solunu te 1999 godine postao docent na Teološkom fakultetu u Solunu, a 2004 varedni profesor, a 2009 redovan profesor. Godine 2010 – 2014 bio je dekan Fakulteta. Učestovao je na više simpozija u Grčkoj i u inostranstvu; također je autor mnogobrojnih knjiga i članaka. Govori rumunjski i nemački jezik.

Vaios Kiritsis, rođen je u gradu Trikala oblast Thessalije 1980 godine. Studirao je na Teološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Godine 2009 magistrirao je na Teološkom fakultetu u Solunu i 2015 doktorirao na istom fakultetu. Radi kao predavač na Teološkom fakultetu u Solunu pri katedri za Istoriju balkanskih i ostali pravoslavnih crkava. Učestovao je na više simpozija u Grčkoj i u inostranstvu. Autor je mnogobrojnih članaka. Govori srpski, engleski, bugarski i ruski jezik.

UPUTE ZA PISANJE PRILOGA U ZBORNIKU RADOVA

Svi prilozi moraju biti napisani na računalu, u nekoj od inačica programa MS Word (od MS Word 6.0 nadalje) ili u nekom od programa kompatibilnih s MS Wordom te trebaju biti snimljeni u formatu MS Word dokumenata (**.doc). Obavezno je koristiti se fontom **Times New Roman** (odnosno Times New Roman CE). Drugim pismima moguće se koristiti u bilješkama, kad god je riječ o citiranju na izvornom jeziku i pismu. U tekstu priloga veličina slova je **12**, a prored **1,5**. Literatura se citira u bilješkama (fusnotama), a ne u tekstu. Veličina slova u bilješkama je **10**, a prored jednostruki (single). Kad se u tekstu navodi izravni citat duži od triju redaka, potrebno ga je uvući u poseban odlomak s jednostrukim proredom i veličinom slova **11**, bez navodnih znakova.

Ako se u citatu ispušta dio teksta, on se označava točkama unutar oblih zagrada: (...). Ako je u citatu potrebno dodati riječ koja nedostaje ili se razrješava kratica, to se piše unutar uglatih zagrada [ ]. Svaki rad mora sadržavati **sažetak** (između 1.000 i 1.500 znakova), **ključne riječi** (najviše osam), **popis literature** te **duži sažetak** (oko 2.000 znakova), za koji će uredništvo osigurati prijevod na engleski jezik. Radovi opsegom ne bi trebali prelaziti jedan arak (16 kartica odnosno 30.000 znakova). Ovisno o tehničkim mogućnostima, u zbornik će se uvrstiti i određeni broj crno-bijelih priloga. Priloge treba poslati u posebnom dokumentu, u što većoj rezoluciji, u jednom od sljedećih formata: ****.jpeg**, ****.gif**, ****.tiff** ili ****.bmp**. Autori mogu u tekstu označiti mjesto na kojem bi se slikovni prilog trebao nalaziti. Uredništvo uz članke na hrvatskom jeziku prihvaca i članke pisane bosanskim, crnogorskim i srpskim jezičnim standardom, no zbog finansijskih razloga ne može jamčiti kvalitetnu lekturu za tekstove koji nisu napisani na hrvatskom jeziku. Stoga se autori tekstova napisanih na tim trima jezicima mole da dostave pravopisno i jezično uređen članak. Rad i slikovne priloge treba poslati elektroničkom poštom uredništvu do 31. prosinca 2017. godine na adresu:

kosanajovanovic@gmail.com

UPUTE ZA PISANJE BILJEŽAKA I POPISA LITERATURE

Prezime autora – mali verzal (smanjena velika slova; small caps)

Naslov knjige – kurziv (udesno nagnuta slova)

Naslov članka – kurent (obična slova)

Naslov časopisa – kurziv

Isto – kurziv

Isti – mali verzal

Oznaka bilješke stavlja se iza interpunkcijskog znaka.

2.1. Citiranje knjige

Ivan BASIĆ, *Od domus episcopi do kule Jankovića. Prostorni razvoj Kule Stojana Jankovića u Islamu Grčkom*, Zagreb 2010., 44–55.

Kod navođenja stranice ili stranica ne koristi se kratica str. Ako se navedeno djelo ponovno citira u idućoj bilješci, piše se Isto (ako se citira ista stranica). Ako je broj stranice različit od prethodnog, navodi se npr. Isto, 60. Između naslova i podnaslova knjige piše se točka. Kad se isto djelo ponovno navodi u tekstu na drugome mjestu, koristi se skraćeni oblik, koji se sastoji od početnog slova imena te prezimena autora, a – po potrebi – i skraćenog naslova knjige: npr. I. BASIĆ, *Od domus episcopi do k. Jankovića*. Samo u kraćim radovima i s malo bilježaka može se koristiti kratica ISTI, ako se od istog autora neposredno nakon prvog spomjene i drugo djelo.

2.2. Članci u časopisima

Zvonko KOVĀČ, „Poezija Vladana Desnice – Pokušaji intertekstualne analize”, *Republika*, 54/1998., br. 11–12, 93–105.

Najprije se navodi broj godišta objavljivanja časopisa (u nekim publikacijama često označen s „vol.”; u ovom slučaju 54), zatim godina objavljenja dotočnog primjerka (1998.) te napisljetu njegov broj (br. 11–12). nakon podataka o časopisu slijedi broj stranice ili stranica (93–105). Kad se citira članak iz časopisa ili prilog iz knjige ili zbornika radova, u bilješci ispod teksta navodi se samo citirana stranica, a na popisu literature raspon stranica.

2.3. Citiranje priloga u knjigama ili zbornicima radova

Dušan MARINKOVIĆ, „Nove spoznaje o Vladanu Desnici”, *Desničini susreti 2005. – 2008. Zbornik radova* (ur. Drago roksandić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2010., 241–254.

2.4. Citiranje novina

„Vladan Desnica – pisac koji povezuje”, *Zadarski list* (Zadar), br. 3759, 20. 9. 2010., 2.

2.5. Citiranje arhivskih fondova

Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Predsjedništvo zemaljske vlade (dalje: PrZV), 6-14/54-17089/1920., kut. 1.

2.6. Citiranje iz enciklopedija

„Vladan Desnica”, *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda* (dalje: OeJZ), sv. 2., Zagreb 1977., 305.

Ako je u enciklopediji navedeno ime autora članka, ono se može navesti i u citatu, na način na koji se navode imena autora članaka u časopisima (ime i prezime ispred naslova članka, ime kurentom, a prezime verzalom).

2.7. Citiranje s World Wide Weba

Vladan JOVANOVIĆ, „Članovi porodice Desnica u jugoslovenskim enciklopedijama i leksikonima” (<http://www.cpi.hr/download/links/hr/7319.pdf>).

2.8. Citiranje televizijske emisije

TV interview. Misli 21. stoljeća (Suočavanje s istinom, gost: Franjo Šanjek), urednik Branimir Bilić, Hrvatska televizija, Zagreb 29. 11. 1999.

Popis sudionika

prof. dr. sc. Željko Bartulović (Rijeka)

izv. prof dr. sc. Marijan Bradanović (Rijeka)

dr. sc. Zoraida Demori Stančić (Split)

prof. dr. sc. Marco Dogo (Trst)

mr. sc. Ervin Dubrović (Rijeka)

doc. dr. sc. Monica Fin (Padova)

dr. sc. Jelena Ilić Mandić (Beograd)

dr. sc. Gordana Ilić Marković (Beč)

dr. sc. Vaios Kiritsis (Solun)

Nenad Labus, prof. (Rijeka)

doc. dr. sc. Marko Medved (Rijeka)

dr. sc. Bojan Mitrović (Trst)

doc. dr. sc. Nenad Ninković (Beograd)

mag. Jovan Pešalj (Beč)

mr. sc. Radovan Pilipović (Beograd)

prof. dr. sc. Drago Roksandić (Zagreb)

doc. dr. sc. Marko Šarić (Zagreb)

dr. sc. Isidora Točanac Radović (Beograd)

dr. sc. Ljubinka Toševa-Karpowicz (Rijeka)

prof. dr. sc. Mihail Tritos (Solun)

Kazalo

Prilozi	5
Riječi unaprijed	15
Program rada	23
Sažeci izlaganja	27
 Željko Bartulović	
PRAVNO NORMIRANJE POLOŽAJA VJERSKIH ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA NA RIJEČKIM PROSTORIMA TIJEKOM PROŠLOSTI	28
 Marijan Bradanović	
PRAVOSLAVNA CRKVA SV. NIKOLE I ARHITEKTURA GRADA RIJEKE U 18. STOLJEĆU	30
 Zoraida Demori Stančić	
IKONE „KRETSKO-VENECIJANSKE ŠKOLE” XV.–XVII. STOLJEĆA U CRKVI SV. NIKOLE U RIJECI	33
 Marco Dogo	
THE SERBS’ RELIGIOUS FREEDOM IN HABSBURG TRIESTE BETWEEN PRIVILEGES AND TOLERATION	36
 Ervin Dubrović	
RIJEČKO OSAMNAESTO STOLJEĆE U RIJEĆI I SLICI	39
 Monica Fin	
THE EASTERN ORTHODOX IN VENICE – VENICE AND ORTHODOXY (1684-1719)	41
 Jelena Ilić Mandić	
RIJEKA I TRGOVINA „MARE VERSUS“ U GRAĐI ARHIVA ZEMUNSKOG MAGISTRATA	45
 Gordana Ilić Marković	
PRAVOSLAVNI RIJEČANI U BEČKIM ARHIVIMA U PRVOJ POLOVINI 18. VEKA	47
 Nenad Labus	
KUĆE I DUĆANI PRAVOSLAVACA U RIJECI POTKRAJ XVIII. STOLJEĆA	49

<i>Marko Medved</i>	
KATOLIČKA CRKVA U RIJECI U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA	51
<i>Bojan Mitrović</i>	
PRAVOSLAVNI RIJEČANI I PRAVOSLAVNA OPŠTINA U RIJECI U ARHIVU SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVENE OPŠTINE U TRSTU (1751-1918) ...	53
<i>Nenad Ninković</i>	
JURISDIKCIJA KARLOVAČKE MITROPOLIJE NA PODRUČJU KRALJEVINA HRVATSKE, SLAVONIJE I DALMACIJE DO 1815. SA POSEBNIM OSVRTOM NA RIJEKU I TRST	55
<i>Jovan Pešalj</i>	
PREKOGRANIČNE MIGRACIJE OSMANSKIH TRGOVACA SREDINOM OSAMNAESTOG VEKA	57
<i>Radovan Pilipović</i>	
RUSKA CRKVENA EMIGRACIJA NA PODRUČJU EPARHIJE GORNJOKARLOVAČKE 1920.-1940. GODINE	59
<i>Drago Roksandić</i>	
RIJEKA 1717. – 1815.: PRAVOSLAVNI U STOLJEĆU PORTO FRANCO	61
<i>Marko Šarić</i>	
IZAZOVI PERIFERIJE: SRPSKO PRAVOSLavlje NA SJEVERNOM JADRANU U RANOM NOVOM VIJEKU	63
<i>Isidora Točanac Radović</i>	
RIJEKA I KARLOVAČKA MITROPOLIJA U 18. I POČETKOM 19. VEKA	68
<i>Ljubinka Toševa-Krapowicz</i>	
RIJEKA 1717.-1746. – BORBA PROTIV PRIVILEGIJE KARLA VI.	70
<i>Mihail Tritos / Vaios Kiritsis</i>	
ISTOČNI ILIRIK, KAO OBLAST PRIHVATANJA HRIŠĆANSTVA U HRVATSKOJ	72
Popis sudionika	77

**PRAVOSLAVLJE U RIJECI I NA SJEVERNOM JADRANU
U RANOM NOVOM VIJEKU.**

**Povodom 300. godišnjice povlastice cara i kralja
Karla VI. (III.) pravoslavnima u Rijeci (1717.)**

Nakladnik
Filozofski fakultet u Zagrebu
FF-press
I. Lučića 3, Zagreb

Filozofski fakultet u Rijeci
Sveučilišna avenija 4., Rijeka

Za nakladnika
prof. dr. sc. Vesna Vlahović-Štetić
izv. prof. dr. sc. Ines Srdoč Konestra

Urednici
prof. dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Kosana Jovanović

Tehnički urednik
Ranko Žilić

Računalni slog i oblikovanje naslovnice
Ranko Žilić

Lektura
Jezična lektura - autorska

Tisk i uvez
Tiskara Zambelli,
Školski prolaz 1, Rijeka

rujan 2017.

ISBN 978-953-175-665-5 (Filozofski fakultet u Zagrebu)
ISBN 978-953-7975-61-6 (Filozofski fakultet U Rijeci)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem 140112027.

Znanstveni skup organiziraju:

Primorsko-goranska županija

Grad Rijeka

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Rijeci

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske
i interkulturne studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Za-
grebu

HRVATSKO SRPSKO

P R I J A T E L J S T V O

Udruga hrvatsko-srpskog prijateljstva Rijeka